

תכנית עבודה

מפלגת גשר

מרץ 2019

"הוא מדבר ופועל בכנות" (אריסטו)

אָמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמַח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף

תנועה חברתית-לאומית בראשות אורלי לוי-אבקסיס

י"ב עיקרים : עקרונות המפלגה וערכיה

1. כוח חברתי חדש

נוביל כוח חברתי חדש המחבר ומקבץ את כל מי שמבקש ליצור במדינת ישראל חברה משגשגת צודקת והוגנת, המבוססת על מצוינות, פיתוח ההון האנושי, ערבות הדדית ושוויון, אחריות חברתית ומוסר, ברוח חזון הנביאים. **אנו מתחייבות ומתחייבים לניהול מאבק פוליטי בלתי מתפשר על האינטרס הציבורי הרחב ועל טוב משותף**, תוך הקפדה על שיח ענייני, אחראי ולא מתלהם.

אנו מאמינות ומאמינים כי **חוסנה של מדינת ישראל מותנה ביצירת חיים משותפים שהדיאלוג הוא ערך מהותי להם**, תוך טיפוח זהותן ותרבותן של כלל הקבוצות בחברה הישראלית.

אזרחי ישראל הם מקור עניין וגאווה בכל העולם. עיני העולם כולו נשואות בפליאה להישגים הטכנולוגיים והכלכליים של מדינת ישראל ולנכסי הרוח, המשפט, הדעת והתרבות שלה. המפלגה תפעל לחיזוקם של הישגים אלו, ובה בעת גם לשיפור ולהתחדשות בכל מעגלי החיים.

2. שגשוג, בטחון חברתי וצמצום פערים

לצד הנכסים החשובים והצמיחה הכלכלית של ישראל, מצוי גם אי השוויון בחברה הישראלית, שהינו השני בגובהו במדינות המערב. כשהגיעו הורינו לישראל ממרוקו, פולין, רומניה, עיראק ושאר התפוצות הם חלמו על מדינה שתאפשר שוויון הזדמנויות אמיתי לכל הקהילות, כולל חיים בשוויון לצד אזרחי המדינה הערבים. אנחנו עדיין לא שם. המפלגה תמקד את פועלה בצמצום הפערים החברתיים, בעיקר אלה שבין הפריפריה החברתית-גיאוגרפית והמרכז וזו המגדרית. **המפלגה רואה בהשתלבותם האפקטיבית של הסקטורים הלא מיוצגים בכלכלה הישראלית משימה דחופה ומועדפת. השקעה חברתית היא אינטרס כלכלי מובהק אשר תבטיח את המשך העלייה ברמת החיים של כלל אזרחי מדינת ישראל. השתלבות זו תתרום גם לחיזוק השותפות והסולידריות הישראלית.**

גשר מעודדת יזמות ותחרות חופשית ורואה בהן כלים הכרחיים לכלכלה צומחת ואיתנה. אנו נעמוד על כך. לצד זאת, ניאבק נגד החלת היגיון השוק על מוסדות הרווחה, הבריאות והחינוך וכן על המשאבים הטבעיים והלאומיים של המדינה. נחזק את ערך העבודה ומעמד העובד/ת, נשמור על המערכות האקולוגיות ונטפח כלכלה של קיימות בתכנון עירוני, בפיתוח טכנולוגי, במגורים ובנייה, בחקלאות ובצרכנות.

3. הון-שלטון וקבוצות לחץ מגזריות

אנו דוגלים ודוגלות במדיניות כלכלית וחברתית של צמיחה מכלילה, כזו הרואה את מעמד הביניים הישראלי כניצב לצד הקבוצות המוחלשות, ולא את אלו מול אלו. הבטחות רבות הופרחו לעברו של מעמד הביניים הישראלי בשנים האחרונות, ולצערנו דבר מהותי לא השתנה. אנחנו נקדם פיתוח כלכלי המבוסס על צמיחה מלמטה למעלה בשוק חופשי. לא נסכים למדיניות המוכתבת על-ידי גופים כלכליים אינטרסנטיים, בין מהמגזר הפרטי ובין מהמגזר הציבורי. **נפעל לקידום עסקים קטנים ובינוניים** ויוזמות פרטיות, **להסרת חסמים לעצמאים ולפיתוח גישה מממשלתית** מסייעת במקום מעכבת. **נפעל לעידוד השקעות זרות בתעשייה**, תוך דגש על שימור ידע ועבודה בישראל, הגנה על זכויות עובדים ודאגה לבטחון תעסוקתי, תוך הכרה בצורך בגמישות ניהולית דינאמית. **נקדם אחריות תאגידית וממשלתית** לטובת מניעת בזבז של משאבי טבע מתוך הכרה בסופיותם, ומתוך דאגה לעתיד הדורות הבאים.

4. תיקון עיוותים כלכליים ועוולות היסטוריות

70 שנה אחרי הקמתה, בישראל עדיין קיימים עיוותים היסטוריים המנציחים את הפערים בין ישובים חזקים לישובים מוחלשים, בין אוכלוסיות חזקות למוחלשות ובין יישובים יהודיים ליישובים ערביים. הוצאות הרווחה לנפש ברשויות המקומית החזקות גבוהות משמעותית לעומת הרשויות החלשות. **אנחנו נשים סוף לתופעה היוצרת תעודף במשאבי הרשויות המקפחים את אזרחי המדינה**. גשר תעמוד על ביצוען של תכניות חומש קיימות לצמצום פערים שניתנו לאוכלוסיה הערבית ולאוכלוסיה האתיופית בישראל. אחד מהעיוותים הכלכליים הבלתי-מדוברים הוא זה שמקורו בניצול גרוע של כספי הציבר במגזר הציבורי. **גשר תפעל להעמדת שירות ציבורי יעיל, המושקע בצורה נכונה ואפקטיבית במגזר הציבורי לטובת הציבור והטבת השירותים הניתנים לו**. עיקרון זה יאפשר מציאת "כספים אבודים" בתוך המערכת ותיעולם לשימוש נכון, צודק ואיכותי בהם, לטובת הציבור.

נפעל בנחרצות להקטנת אי השוויון בתקצוב שירותים חברתיים, למשל באמצעות צמצום שיטת המאצינג (matching) בחינוך וברוחה, המהווה מנגנון מנציח-פערים. נקדם מדיניות בין-משרדית הכוללת יעדים פרטניים לצמצום הפערים; נחזיר את הכוח לשלטון המקומי; ניצור קואליציות מרחביות ואזוריות באמצעות חקיקה, כדי להגביר את כוחם של התושבים מול השלטון המרכזי. **נעודד השקעות הון באזורי הספר**, נדאג לשימור אוכלוסייה המקומית החזקה בערי המקור ולמתן תמריצים לפיתוח שירותים מתקדמים ותחבורה נגישה. **נקדם השקעה דיפרנציאלית בתשתיות, בחינוך, בדיור וברוחה לצד צדק חלוקתי בקרקעות** המדינה ובחלוקת הכנסות מארנונה שלא ממגורים.

עוולות היסטוריות שנעשו בישראל יועלו על שולחן הממשלה לצורך בירורן, בקשת סליחה בגינן ולקיחת אחריות עליהן, בדרך של פיצוי, הנצחה ופיוס. שקיפות והגינות נדרשות לטיפול בפרשות אלה, כשהעיקרית שבהן היא פרשת חטיפת ילדי תימן מזרח ובלקן.

5. שמים את החינוך במרכז - חינוך מצוין, ערכי ושוויוני לכולם

חינוך והשכלה הם התקווה, לפעמים היחידה, של אדם לחצות את קווי המעמד הכלכלי אליו נולד. חובת המדינה לספק חינוך איכותי לכל תלמידיה ותלמידותיה. החינוך הינו כלי מהותי ליצירת שוויון ולטיפוח מצוינות אזרחית.

גשר **תבטיח סדר יום חינוכי חדשני לטובת חיזוק ההון האנושי של מדינת ישראל והבטחת עתידם של תלמידי ישראל** בשוק העבודה של המאה ה-21; נפעל לחיזוק שדרת ההוראה, קרי המורות/ים ומנהלות/ים ולשיפור תכניות ההכשרה לסגל ההוראה. נקדם בחקיקה מימון למסגרות החינוך מגיל אפס עד שלוש והעברה של האחריות המיניסטריאלית לידי משרד החינוך ולזרועות הפיקוח שלו. אנו בעד הישגים גבוהים, אולם בתי הספר בישראל אינם אמורים לתפקד כבתי חרושת לציונים. מערכת החינוך חייבת לאפשר לתלמידי ישראל להתמודד עם אתגרי המציאות והחיים תוך ראיית כישוריהם הייחודיים ופיתוח היצירתיות שלהם.

גשר **תקדם העדפה מתקנת בתקצוב החינוך באזורים הלא מבוססים ומתן תמריצים למורים ומנהלים מצטיינים לעבודה בפריפריה**. נקדם בחקיקה את ביטול הפסיכומטרי המהווה מנגנון להנצחת אי השוויון בין קבוצות חברתיות. נפעל לביטולה של ההסללה במערכת החינוך ומסלולים נפרדים הנשענים על הבדלים סוציו-אקונומיים ועל מאפיינים שרירותיים אחרים האחראים להגדלת אי השוויון. **נפעל לקידומו של שוויון מגדרי בתכני הלימוד ובמערך הלימוד** וליישום של הסדרים רב-תרבותיים בשדה החינוך תוך הדגשת ייצוג שווה בתכני הלימוד לקבוצות המתאפיינות בתת ייצוג.

גשר רואה במערכת **ההשכלה הגבוהה** חלק ממערכת החינוך בישראל, ותפעל להפיכתה לנגישה ולשוויונית יותר.

6. שלטון למען הציבור ולא נגדו

הבירוקרטיה הפכה להיות אויב מספר אחד של האזרח ונוכחותה רק הולכת ותופחת. הנזקים ביותר מודרים על ידי ביורוקרטיה אינסופית ואינם מממשים זכויות המגיעות להם בחוק. אנו נפעל בכל הכוח לצמצם את הטרטור האינסופי והאגרות הנלוות לקבלת זכויות; **נחוקק את חוק 'אזרח אחד - פנייה אחת'** שיעגן כללים לשירות מתקדם ויבטיח כי פנייתו של אזרח תטופל על ידי גורם ממשלתי אחד, אשר יתכלל בשמו את המענה מול כל הרשויות. בדרך זו נעצור את טרטור האזרח/ית מרשות אחת לשנייה ונבטיח שהמנגנונים - אשר הוקמו במטרה לסייע לאוכלוסיות - ימלאו את ייעודם כחובה, ולא כאופציה.

נחזק את מעמדה של הכנסת כריבון המפקח על פעולת הממשלה ונקדם שיח מקצועי בין גופים שלטוניים במערכת הפוליטית, תוך החזרת האיזונים שהופרו בין הרשות המחוקקת לרשות המבצעת. כל זאת תוך שקיפות ובקרה ציבורית ומתן דין וחשבון לבוחר באופן שוטף.

7. ניקוי אורוות ועקירת השחיתות המבנית

נפעל לעקירת תופעות פסולות ונפוצות של טובות הנאה למקורבים, שימוש לרעה בכוח פקידותי, זלזול מסתובבות בין השלטון לבין בעלי ההון וניצול של קשרים אל השלטון בכל הרמות. נפעל באופן יזום כדי לאתר ולבער את התופעות הללו בכל רחבי המגזר הציבורי ולהחליפן באמות מידה מקצועיות ושקופות. שלטון החוק הוא אבן יסוד במשטר דמוקרטי ותנאי הכרחי לקיומה של ממשלה תקינה המעניקה שירות שוויוני לאזרחיה. גשר תגן על עצמאות הרשויות ובכלל זה תחסום כל ניסיון לפגוע בעצמאות מערכת המשפט הישראלית ובבית המשפט העליון.

נקבע תקופת צינון לעובדי מדינה שפרשו בפעולתם כשתדלנים אל מול רשויות בזיקה ישירה למשרד / רשות בו עבדו כעובדי מדינה.

נקדם את חוק 'שקיפות האינטרסים', לטובת הבטחת האינטרס הציבורי, אשר יקבע כללים לשקיפות תהליך קבלת ההחלטות עת גיבוש וקידום חקיקה ממשלתית ובכלל זה תקנות, נהלים וחוזרי מנכ"ל.

8. רואים את הציבור. מקדמים צדק לאוכלוסיות מוחלשות

אנחנו נהיה הלוביסטים בפרו-בונו של הציבור, בכנסת. **גשר מתחייבת להשמיע את קולן וקולם של אלו שאינם נשמעים ולקדם את ייצוגם ומעמדם הכלכלי של מגזרי האוכלוסייה הנאבקים יום יום כדי לשרוד.** זהו הכרח מוסרי וצורך חברתי, אך גם צורך כלכלי; בידינו הכוח והיכולת להפוך אוכלוסיות מוחלשות מאוכלוסיות נתמכות לאוכלוסיות יצרניות.

גשר תייחד תשומת לב פוליטית רבה לזכאי הדיור הציבורי, למשפחות יחידניות, לעולים חדשים, לקשישים, לבעלי מוגבלויות, לנוער בסיכון, לבני/בנות דור הפועלים העובדים במפעלים או שמפעליהם נסגרו, ולאוכלוסיות בלתי משולבות בשוק העבודה באופן מסורתי.

9. התמודדות עם בעיית הדיור

הציבור זקוק לדיור במחיר שפוי, לצד איכות חיים במקום שבו בחר לרכוש את דירתו. המפלגה תפעל למציאת מבחר פתרונות דיור והתאמתם לאוכלוסיות השונות ולגיבושה של מדיניות כוללת וארוכת טווח. על מדיניות זו לקדם תנאי מחיה וחיים משופרים הכוללים אפשרויות חינוך, תחבורה, בריאות, תעסוקה ואיכות סביבה.

בעיית מחירי הדיור לא תיפתר במבצעים ממשלתיים נקודתיים, אלא בטיפול עומק באופן ההקצאה ושיווק המקרקעין ופיתוח פיזי של מרחב המגורים. נעמוד על הצורך לתכנן שכונות מגורים ולהקצות קרקעות בהיקפים נרחבים על מנת להגדיל את היצע הדירות חובה לאזן עם פיתוח אחראי, המיטיב עם מבקשי הדיור לנוכח כללי היסוד של התחדשות עירונית שקולה.

כחלק ממדיניות הדיור הכוללת **נחזק את הדיור הציבורי בישראל** מתוך הבנה כי זהו פתרון טוב וראוי לבעיית הדיור של כלל הציבור, ולא רק של אוכלוסייה מוחלשת. בנוסף, נפעל כדי לקדם בנייה ממשלתית במסגרתה תהיה המדינה יזמית הפרויקט, וזאת לטובת הקצאת דיור להשכרה בדמי שכירות הוגנים.

10. "הלל אומר הווה מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום"

החלוקה המסורתית הנוקשה בין הימין לשמאל אחראית לקיבעון מחשבתי ומרחיקה תומכי שלום ממגוון של קהילות ומסורות ישראל. הרחבת מעגלי התמיכה בשלום כרוכה ביצירת שיח תרבותי, זהותי וישראלי חדש. **נתמוך בהסדר מדיני שיבטיח ביטחון לאזרחי ישראל ופיוס בין העמים המבוסס על הכרה בזכות קיומה של מדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי, ירושלים כבירתה ושמירה על גושי ההתיישבות וצרכי הביטחון של ישראל.**

אין פתרון בזק של הסכס מיידי. אנו מאמינים בשלום תהליכי, מבוסס הסכמים נקודתיים, שיתרמו להגברת האמון בין הצדדים. הסכסוך הישראלי פלשתינאי ייפתר בתהליך ארוך של בניית אמון הדדי בין הצדדים אשר יוביל בסופו של דבר לפתרון מוסכם. בה בעת יש לקדם שיח מדיני המייצר בסיס לדיאלוג ולתקווה. אנו מתנגדים לכל תכנית שמשמעה מתן אזרחות לפלסטינאים בסיפוח, ערעור על הריבונות הישראלית ויצירת שני סוגי אזרחות כתוצאה מהשפעות כלכליות וביטחוניות.

11. קהילה ישראלית מגובשת על בסיס מסורת ישראל וברוח של סובלנות הדדית

המסורת היהודית היא גשר בין חלקי העם היהודי ובמדינת ישראל, כמדינת הלאום של העם היהודי, היא מחברת אותנו לכדי קהילה משותפת אחת. על כן נדאג לביטוי ולייצוג במרחב הציבורי לתרבות היהודית העשירה על גווניה השונים.

לשבת היהודית משמעות קהילתית, לאומית וחברתית. היא מייצרת עוגן של יום מנוחה לציבור כולו, למשפחות ולאדם העובד. על רקע הכרה זו, מפלגת גשר תאפשר העמדת הסמכות בידי רשויות מקומיות ליצור הסדרה של תחבורה ציבורית ופתיחת עסקים מצומצמת, בהתאם לאופי הקהילות שלהן, ולנוכח הקושי של אוכלוסיות מוחלשות להיות עם משפחותיהן, ללא אמצעים אלה.

אנשים המבקשים להקים בית ומשפחה בישראל זכאים למנגנונים מדינתיים שיאפשרו להם זאת. גשר מאמצת את רוח אמנת גביזון-מדן כתשתית רעיונית לפתרון מחלוקות בתחום דת ומדינה, תוך שימוש בכלים של מתינות וסובלנות, ותוך הכרה בערך השוויון.

12. דיאלוג, הקשבה, מגוון

האבות והאימהות המייסדים/ות של ישראל, בוני ובנות הארץ, הגיעו ממדינות שונות, מרקעים שונים ועם מקורות השראה ורוח שונים. כולם/ן שאפו לבנות כאן חברה צודקת ומשותפת, שאינה פועלת בשיטות של שיסוי והסתה של ציבור אחד בשני. הדרך להתמודדות עם מרבית המחלוקות בחברה הישראלית היא באמצעות דיאלוג אמיתי בין הקבוצות השונות וקידום פוליטיקה המבוססת על הסכמות על טוב משותף. אין לנו פתרונות קסם, ואנו ערים לעוצמת הקונפליקטים, אבל יש לנו אחריות בפני הורינו וילדינו לסוג החברה שמתקיימת כאן כשווינות ומכילה. לאורה של אחריות זו תמיד נפעל.

תקציר רעיוני

1. למה מפלגה חדשה?

הגיע הזמן להופעתה של מפלגה שתטפל בחיים האמיתיים. לא "על הדרך", לא "אחרי השלום" לא בתחכומים והתחכמויות. לטפל בבריאות, בחינוך, בתחבורה, בכלכלה, בדיור, ברווחה, בסגירת הפערים בחברה. מפלגה שתחזיר את השירות הציבורי לתפיסה שהוא תחת חובה לשרת את העם ולא ההפך. מפלגה שתחרוט על דגלה תיקון עמוק ויסודי בנורמות הממשלתיות. מפלגה שתחזיר את הכבוד של מצביעה ושולחיה. מפלגה שהיא תנועה חברתית שבאה לחבר את מה שנקרע, שתזכיר לציבור שיש אפשרות הגונה, חרוצה, ישרה, עם לב ושכל. אפשרות לבנות חברה צודקת וחזקה יותר.

2. אבל איך? מה החידוש?

למפלגת גשר ארבעה מאפיינים:

- **גישה** - המפלגה תעסוק במערכות החיים שלנו כאן. היא תעסוק בזה ובעיקר בזה. היא קמה מתוך הכרה כי קיים משבר הולך ומעמיק בתפקוד הממשל בישראל. צריך לתקן את המערכת מבפנים, לגדוע זרועות של ריקבון שחדרו לתוך השלטון, בכל הרמות. ליעל, להעמיד קריטריונים, לשנות כיוון ובעיקר: להחזיר את החובה כלפי האזרחים כיעד העליון של המערכת. לצד התיקון העמוק, המפלגה גם תהיה כתובת אחרית. היא לא תהסס להיכנס לפרטים, לזהות בפניות האזרחים ליקויים חוזרים שמחייבים שינוי, להיאבק בקרבות קטנים וגדולים בכל זירות הממשל עבור כל מי שמרגיש שלפניו בתור תמיד עומד החזק והמקושר, למרות החזון לפיו כל האזרחים שווים.
- **תכניות** - המפלגה תציג תכניות קונקרטיות במהלך הבחירות. אלה יהיו תכניות גם לשינוי מעמיק וגם לשינויים נקודתיים. תכניות שכל אחד יוכל להבין ולהרגיש את המשמעות שלהם עבורו. התכניות האלה לא יישארו על הנייר אלא יהיו בסיס לכניסה לקואליציה. תכניות העומק ישנו את אופן תפקוד הממשלה במישורים החשובים לכול. התכניות הנקודתיות יעסקו בקבוצות שחיזוקן לא רק צודק אלא הכרחי לקידום הכלכלה והחברה בישראל: צעירים, נשים, אזרחים ותיקים, עסקים קטנים ובינוניים, פריפריה, אנשים עם מוגבלות, להטי"ב.

עבור כל הקבוצות האלה התכניות עוסקות בחיזוק העצמאות של המגזרים הללו, בזיהוי אמצעי מדיניות נקודתיים הנדרשים לסגירת פערים בין הקבוצות לחזקים בחברה ובתיקון שימחק את קיומן של אפוליות מובנות במערכת. המפלגה תפעל לתיקון היחס לקשישים ובעלי מוגבלויות כך שהיחס אליהם לא יהיה כאל מי שזקוקים לחסד אלא למי שזכאים לזכויות ככל אזרח אחר. כמו כן, צדק היסטורי חייב להיעשות עם אחינו הדרוזים, הבדווים והצ'רכסים, המשרתים בצה"ל. מקומם בהיסטוריה ובהווה של המדינה מפואר, וחובה מוסרית ייחודית מוטלת על המדינה לוודא כי זכויותיהם כאזרחים מוגנות ובאות לידי מימוש. שוויון אזרחי יוענק כמובן לכל אזרחי ואזרחיות המדינה, ללא הבדלי דת, לאום ומוצא.

- **סגנון מנהיגות** - לסגנון ההתנהלות של ההנהגה יש השפעה ישירה על המהות. מגיע לאזרחים בישראל שליחים שיהיו מחויבים אליהם, שיחפשו דרכים לקדם בנייה של חברה חזקה בישראל ולא להרוס ולפרק את המרקם החברתי בישראל. נציגים שמאמינים שדעות יש הרבה, וטוב שכך, אבל אסור לסלף עובדות וצריך להיות נאמן לאמת. ששיח פוליטי צריך להיות ענייני ככל האפשר, נקי ולא מתלהם. שאם נאמנים לדרך ולאמת, אפשר וצריך לדבר בפשטות ובצניעות, בגובה העיניים, מתוך העם ועבורו.

- **צוות** - הצוות של המפלגה יהיה צוות של לוחמים. לוחמים עם קבלות מוכחות לשינוי חברתי. ח"כ אורלי לוי-אבקסיס הוכיחה משך עשור של עבודה יומיומית כי המאפיינים לעיל הם לא מהפה אל החוץ. אלה הערכים שלה, אלה הערכים עליה גדלה, ושירות הציבור, במיוחד אלה שיש להילחם עבורם, הוא הייעוד שלה. בחזית המאבק ראתה אורלי כי אין דבר כזה סוגיות המטרידות רק את החלש. פעם הבעיה הייתה רק דיור ציבורי, היום יש בעיה בדיור לכל הציבור. פעם הייתה בעיה בשירותים רפואיים לשכבות חלשות, היום התורים בכל חדרי המיון. קריסת המערכת, בעיקר בפריפריה, מאיימת על כל האזרחים. בעיות הרווחה של היום הן בעיות הפשיעה של מחר, החינוך הכושל בפריפריה של היום הוא פגיעה בתחרות של המשק מחר. הצוות לא יפעל להיבחר אלא כדי לשרת ולכן הקשר עם הציבור יהיה יומיומי, תוך מחויבות לשקיפות ולמעורבות של ממש בתוך ציבור השולחים.

תוכנית עבודה מלאה הצירים המרכזיים של המכונה

מפלגת גשר - מחברים את השלטון חזרה לאזרחים

מפלגת גשר באה לפרק מכשולים, לנתץ פרות קדושות ולשבור מחסומים. במקומם, המפלגה תבנה גשר רחב בין האזרחים לשלטון הנבחר על-ידם, בינם לבין עצמם, בין המסורת והמורשת בעבר לחדשנות הטכנולוגית של המחר.

מפלגת גשר מחויבת לעשייה. הסיסמאות והקלישאות שהתרגלנו לשמוע ושחקו את האמון שלנו במערכת הפוליטית יוחלפו באחריות ודיווח לבוחרים.

העשייה תשלב פעולה בשני צירים: ציר עומק שיחדור לתוך המכונה ויתקן אותה מהבסיס וציר רוחב שיפעל לאורך כל הגזרה ויתערב עבור האזרחים בנקודות הממשק, כבר בטווח המיידי.

המפלגה תפעל להבטיח צמיחה כלכלית אמתית, כזו שכולם מרגישים, ולא רק שכבה דקה שנהנית משטף כלכלי בעוד שאר האזרחים מחכים ל"חלחול" של טיפות. המפלגה לא תחפש קיצורי דרך, תגיד את האמת הפשוטה כפי שהיא רואה אותה, ותעבוד כל יום עבור האזרחים ששלחו אותה ושיישארו, גם ביום שאחרי - שותפים לדרך.

ציר העומק של השירות הציבורי

מהי מכונת השירות הציבורי?

האזרח פוגש את מכונת השירות הציבורי בכל שלב בחייו. המכונה של המדינה אמורה לעבוד לטובתו, אבל היא נלחמת בו. המכונה קיימת בזכות המסים שלו, אבל היא לא שם עבורו כשהוא זקוק לה. לא בבריאותו ובבריאות ילדיו והוריו, לא בכבישים, לא בדיוור, לא בעזרה בנקודות החולשה בחייו. בטח אם במקרה לא נולד במקום הנכון ובזמן הנכון.

עם המכונה הזו צריך להתמודד חזיתית. יותר מדי זמן קיבלנו אותה כרע הכרחי. כגזירת גורל. ניסינו לתחמן אותה, לעקוף אותה, לסדר אותה, לקמבן אותה. ניסינו להשתכנע שהעקום הוא ישר. זה לא עובד. צריך להיכנס בה, לתוך הקרביים שלה, ומשם לתקן אותה אחת ולתמיד.

את המלחמה הזו צריכה להוביל מי שהקדישה עשר שנים למאבק יום-יומי במכונה, מכירה אותה, את החריקות שלה ואת התירוצים שלה, יודעת שאין קיצורי דרך ושהגיע הזמן לעסוק בזה כי בזה תלויים חייו.

שלושת גלגלי מכונת השירות הציבורי:

בליבה של המכונה שלשה גלגלים מרכזיים המניעים אותה: תקציב, תכנון פיזי ושירות לאזרח:

התקציב הוא קוד ההפעלה של המכונה. הוא מה שקובע לאן הולך הכסף ואם הביצוע תואם להצהרות. מי ששולט בקוד הזה שולט במכונה. ויותר מדי פעמים לא הציבור שולט ולא נציגיו אלא פקידים או בעלי אינטרסים.

התכנון הפיזי הוא ליבת המכונה. שם נקבעים פני המדינה בעתיד. הוא זה שקובע איפה נוכל להרשות לעצמנו לגור, איפה נעבוד, כמה זמן ייקח לנו להגיע ממקום למקום, מה ננשום, וכמה יעלה לנו לחיות.

השירות לאזרח הוא ממשק המשתמש בו אנו האזרחים פוגשים את המכונה. הוא זה שקובע אם נקבל מענה לצרכים שלנו בזמן או נטורטר ממשרד למשרד, הוא זה שקובע אם נדע מה הזכויות שלנו וכמה מאמץ יהיה כרוך בלממש אותן.

התקציב: מעקב, מדידה, יעילות והשפעת תקצוב

חוק התקציב הוא החשוב ביותר: הוא מחלק את כספי המדינה. שיטת התקצוב, ומאוחר יותר שיטת החלוקה והמעקב אחריה, לקויה. אין בבסיסה תהליך סדור של תכנון וסדרי עדיפויות, אלא גישת "מה שהיה הוא שיהיה" עם שינויים מינוריים בלבד באופן החלוקה, **ללא מעקב אחרי חריגות, עמידה ביעדים, או בחינת השפעת התקצוב**. כל תהליך התקצוב צריך להשתנות. משלב התכנון עד ההקצאה. גם הכספים הקואליציוניים לא יכולים להתערבב יותר בתקציב המדינה. יש לצבוע אותם בצבע ברור לעיני הציבור שזהו כספו.

אנחנו נקבע תהליכי תקצוב אחרים. תהליך הכולל קביעת מדיניות ויעדים בכל תחום, הקצאה ברורה של משאבים להשגת היעדים, צביעה של כספים ייעודיים לכלל הציבור, כמו כספי הביטוח הלאומי, שיטת מדידה ובקרה והוצאה מחוץ לתהליך של כספים קואליציוניים כך שיובהר מה עלותם.

עיקרי הרפורמה בתקציב:

שלב הכנת התקציב	שלב אישור התקציב	שלב המעקב והבקרה	
<p>הכנת תכנית יעדים רב-שנתית ומדידה; הכללת סגירת פערים כיעד-<u>על ארוך טווח של הממשלה</u>. היעדים ובסיס המדדים שהביאו לקביעת היעדים יפורסמו בציבור</p> <p>קביעת תקציב להשגת היעדים, על בסיס תכנית מפורטת המציגה חלופות מנומקות הקושרות בין ההקצאה להשגת היעדים</p> <p>תכנית התייעלות שנתית</p>	<p>תהליך המנוהל בו נערך שיח מקצועי בין המשרדים לחלוקת התקציב בין התכניות השונות מתן יתרון לתכניות המשלבות תיאום בינמשרדי</p> <p>הכנת ספר תקציב שלם רק לאחר השלמה והצגה של תכנית היעדים לוועדת הכספים של הכנסת</p>	<p>מעקב שוטף אחר הגעת הכספים ליעדם</p> <p>מעקב אחר חריגות תקציב של מעל 10% ומעקב אחר ביצוע לא מספק של התקציב. דיווח לוועדת הכספים על חריגות וביצוע לא מספק במעמד שר ומנכ"ל המשרד.</p> <p>חיוב פרסום בציבור של אי עמידה ביעדי המשרדים השונים (אי ביצוע תקציב או חריגות תקציביות)</p> <p>בדיקה שנתית של עמידת כל משרד בהשגת תכנית היעדים ובתקציב, הגשת דוח הפקת לקחים על-ידי המשרד</p>	איך
<p>כל משרד ממשלתי, בפורמט אחיד הנקבע בתיאום עם משרד האוצר</p>	<p>וועדת שרים לתקציב המדינה בראשות שר האוצר. סוגיות במחלוקת יועלו להכרעת ממשלה</p>	<p>שינוי בסעיפים תקציביים רק לאחר אישור וועדת השרים לתקציב, מנומקת בפורמט הקושר לתכנית היעדים ואישורה ולאחר מכן אישור בוועדת כספים של הכנסת. בחינת הגבלת מספר הפעמים בהם ניתן לשנות תקצוב שנקבע בתקציב. חריגות תקציב ייבחנו על-ידי משרד האוצר</p>	ע"י מי?
<p>אפריל – יוני</p>	<p>יולי - ספטמבר להצגת תכנית היעדים, לרבות שינויים שייכללו בחוק ההסדרים אוקטובר - דצמבר לאישור תקציב מלא</p>	<p>חריגות התקציב – על בסיס רבעוני. הבדיקה השנתית: ינואר – מרץ</p>	מת"י?

לצורך מימוש היעד של צמצום פערים לטווח ארוך, תוקם מנהלת לצמצום פערים שתפקידה לבחון באופן מדיד את יישום היעדים שנקבעו. המנהלת תדווח לכנסת מדי חצי שנה על התקדמות העמידה ביעדי צמצום הפערים. למנהלת תהיינה סנקציות כלפי סמכויותיו של שר אשר משרדו לא עומד ביעדים שנקבעו.

כספים קואליציוניים והתקציב - קוראים לילד בשמו:

במשטר קואליציוני יהיו עיוותים עד שתושג ההבנה כי טובת העם זהה לטובת כל מגזר. מפלגות סקטוריאליות דורשות אתגן ממש לשם כניסתן לממשלה. עד אשר נוהג נפסד זה יעבור מן העולם, חובה לדרוש לקרוא לילד בשמו. אין לעטוף כספים שמופנים לסקטורים ספציפיים בשל כוחם הפוליטי כחלק מהתקציב אשר בוחן את החלוקה בראייה צודקת ויחסית. יש לדרוש כי כספים קואליציוניים יצבעו ספציפית ככאלה. יתר על כן, אחרי כספים אלה יש לעקוב במשנה זהירות כדי לוודא שאין הם מוסטים על ידי המפלגה הסקטוריאלית.

לחברי כנסת בתוך סיעות קואליציה יהיה איסור בחוק לדרוש במישרין או בעקיפין הקצאות תקציביות, אלא דרך סיעתן כפי שייכתב בהסכם קואליציוני פומבי.

התכנון הפיזי

פניה של המדינה הזו משתנים. הליך זה קורה בפיתוח לא יעיל ולעיתים מושחת. צריכה להיות תפיסה ברורה של העתיד הפיזי-כלכלי-תחבורתי של מדינת ישראל. לא רק תכניות מתאר אלא תכנית פיתוח אחודה ואחידה. ויש להיעזר במרחבים מטרופוליניים כדי לבזר סמכויות לגופים אחראים, מבוקרים ומנוהלים כך שהתכנית הזו תוצא לפועל במהירות.

אנחנו נייצר מסלול פיתוח פיזי של כל המדינה, תוך קביעת התכניות אותן יש לקדם כדי להשיג את יעדי המסלול, והקמת מרחבים מטרופוליניים חזקים ומבוקרים ליישום יעיל ומהיר.

הממשלה צריכה לקבוע תכנית פיתוח של ממש. התכנית תגדיר יעדי פיתוח פיזי ברמה הלאומית ותגזור ממנה יעדים מחוזיים ועירוניים. תכנון פיזי הוא לא רק תכנון – אלא גם ביצוע. ביצוע המאפשר לתעסוקה, מגורים, מסחר, תחבורה, חינוך ובריאות להיות משולבים בפיתוח, לא כמערכות נפרדות אלא כחלק ממרקם אחד. תכנית נכונה תכלול רמות שונות של קנה מידה: לעיתים טיפול נקודתי במרכז עיר יכול לשנות מרחב שלם ולעיתים נדרש טיפול ברמת המחוזית כדי להגדיר מחדש צירי תנועה ואזורי תעסוקה.

יש להקים ארבעה מרחבים מטרופוליניים חזקים סביב הערים המרכזיות, ובאמצעות יחידות אלה לאפשר ביזור סמכויות מבוקר, כך שניתן יהיה לקצר תהליכי תכנון ויישום תוך ראייה מרחבית המשלבת לאומי ומקומי, ומבלי לבטל את יכולתן של הרשויות המקומיות לייצג את האינטרסים של תושבי היישובים. במרחבים אלה יפעלו צוותים מקצועיים משותפים לשלטון המקומי ולמשרדי הממשלה הרלבנטיים.

שאלת הדיור:

יש להימנע ממארזי תמריצים נקודתיים. זה אולי מצטלם טוב, וזה מרגיש מייד, אבל זה חלקי ביותר ועלול לגרום לעיוותי שוק קשים. עם זאת, המצוקה של זוגות צעירים ומחוסרי דיור אינה יכולה להמתין לפירות תהליכי העומק. לכן, הפתרונות הנקודתיים למחירי הדיור צריכים להיות ממוקדים יותר באוכלוסיות אשר מצוקת הדיור שלהן מיידית. יש דוגמאות רבות בעולם, לרבות בבירת הקפיטליזם ניו יורק, לדרישה לבנייה של יחידות בר-השגה בפרויקטים בהיקף מסוים באזורי ביקוש גבוהים. במקביל יש לאתר פתרונות מימון שיאפשרו רכישת דירה מבלי לגרום לזוגות צעירים לשקוע בחובות לכל חייהם תוך סיכון יציבות המערכת הפיננסית.

חלק מהפתרונות אינם פתרונות ישירים בתחום הדיור אלא דווקא פתרונות בתחום התעסוקה. הותרת סטודנטים סביב קמפוסים בפריפריה בפארקים של ידע ותעשייה חדשים יאפשרו יצירת סביבה כלכלית אשר תחזק את הפריפריה ותייצר אזורים אטרקטיביים לדיור.

לצד כל אלה, הדיור הציבורי הוא רשת בטחון הכרחית שיש לשקמה. גם כאן המטרה היא לא לכלוא אנשים בשכונות עוני עם סטיגמה המקבעת את המעמד החברתי של הדיירים, אלא לייצר תחנות ביניים בתוך שכונות קיימות כדי לאפשר פריצה ממעגלי תלות ועוני.

שאלת מעורבות היזמים :

לשוק החופשי וליזמים יש תפקיד מרכזי בכל תכנית פיתוח לאומית, אבל יש הבדל מהותי בין אינטרסים כלכליים ואינטרסים מסחריים. אינטרס כלכלי בכלכלת שוק ליברלית הוא אינטרס חשוב ומנוע לצמיחה. מתכננים ורשויות צריכים לקחת בחשבון את הכדאיות הכלכלית של יזם פוטנציאלי בבואם לתכנן את השכונה הבאה.

לעומת זאת, לחץ יזמי לפתח אזור מסוים בשל בעלות קיימת של יזם המקורב למקבל החלטות הוא פסול, גם אם ארוז בהדמיות יפות ומילים גבוהות על טובת האזרחים. היכן שהמדינה יודעת לקבוע כללי משחק הגונים ורווחיים ליזם - כולם ירוויחו. במקום בו תמנע מלקבוע כללים אלה מתוך מחשבה מושכלת ותותיר וואקום ייכנסו היזמים וכולם, פרט ליזם, יפסידו. תסמונת הולילנד היא רק תסמונת. המחלה היא לאומית ולא רק בתחום התכנון הפיזי.

השירות לאזרח

האזרח מרגיש לעיתים כי הוא מטרד עבור הרשויות אשר אמורות לשרת אותו. הגישה צריכה להיות הפוכה: המדינה צריכה לוודא כי יש נקודת מפגש אחת בין האזרח למכונה. ובאחריות המדינה לוודא כי פניית האזרח - כל פניה, בכל נושא – מטופלת ביעילות.

אנחנו נדרוש יישום מדיניות "אזרח אחד – פניה אחת", תוך מדידה מתמשכת של איכות השירות לאזרח ופישוט תהליכים עבורו, תוך הקפדה על סגירת פערי שירות בין חלקי הארץ השונים.

השירות המוענק לאזרח על ידי רשויות המדינה אמור היה לעבור מהפכה של ממש בעקבות עידן הדיגיטציה. כיום הטכנולוגיה מאפשרת העברת מידע בזמן אפסי, כך שהקיבולת של המערכת לטפל בפניות אמורה הייתה לגדול משמעותית. עם זאת, למרות ההתפתחות הטכנולוגית המהירה, קצב שדרוג המערכות הממשלתיות כך שיוכלו להעניק שירות באופן יעיל ומהיר עדיין איטי וחלקי בלבד.

אזרחי המדינה נדרשים היום, במקרים רבים, להגיע פיזית למשרדי הממשלה על מנת לקדם ענייניהם. בנוסף, הם מוגבלים לסניף / שלוחה מסוימת של הרשויות ולא יכולים לקבל שירותים משלוחות אחרות של אותה רשות. בכך הפער בין הפריפריה למרכז בא לידי ביטוי גם בתחום זה.

בנוסף, אזרחי המדינה מטורטרים פיזית ווירטואלית בין שלל רשויות המדינה, על אתריהן הפיזיים והממוחשבים, על מנת להבין מיהו הגורם המתאים לטיפול בעייתם. טרטור זה גורם לרבים לוותר על זכויותיהם האזרחיות נוכח ה"פינג-פונג" שהם חווים בין הרשויות השונות.

בתום החיפוש והאיתור של הרשות הנכונה והשלוחה הרלוונטית, נתקלים אזרחי המדינה בשירות פרונטלי שאינו מותאם תמיד לצרכי הלקוח ואינו מכבד את רשויות המדינה בבואה להעניק שירות לאזרח לפי סטנדרטים ראויים.

צעדי מדיניות נדרשים:

על מנת לשפר את השירות המוענק לאזרחי המדינה על ידי רשויות המדינה, יש ליזום את הצעדים הבאים:

- קידום חקיקת חוק "אזרח אחד – פניה אחת" לפיה אזרחי המדינה יפנו לגורם ממשלתי אחד שיערוך עבורם את הבדיקה הפנים ממשלתית ויחזור אליהם בתשובה מנומקת מהגורם הרלוונטי, בהתאם למועדים הקבועים בחוק הקיים. הפנייה לגורם הממשלתי תתאפשר בדרכי גישה שונות (מייל, טלפון, פייסבוק ו-וואטסאפ). פרט לנוחות לאזרח, תאפשר שיטה זו לייעל את המערכת על-ידי מדידה ומעקב אחר זמני תגובה, איתור וצמצום כפילויות, ושיפור תהליכים מתמשך;
- הסוף להמתנה - אפשרות פנייה לשירות ממשלתי באמצעות **whatsapp**;
- כלל רשויות המדינה (כולל המוסד לביטוח לאומי) יאפשרו הגשת מסמכים באופן מקוון;
- פנייה טלפונית לגורם הממשלתי לא תחייב בנוסף מילוי טפסים (למעט צירוף מסמכים רלוונטיים);
- לאזרחי המדינה תהיה אפשרות להשאיר הודעה טלפונית בכל שעות היממה. הרשות תהא מחויבת ליצור קשר עם הפונה שהשאיר הודעה בתוך יומיים;

- כלל רשויות המדינה (כולל המוסד לביטוח לאומי) יהיו מחויבות לתת שירות פרונטלי באופן ארצי, ללא קשר לכתובתו של הפונה;
- העלאת המודעות לחשיבות השירות המוענק לאזרח בסטנדרט מוביל באמצעות חקיקת "אמנת שירות" המחייבת את הממשלה לעקרונות השירות (ותקנות הרלוונטיות לגופים השונים). בחקיקה תיקבע אחריות מיניסטריאלית בלעדית לתחום זה וסמכויות לשר לפעול להפחתת תקציבים ככל ומשרד מסוים אינו פועל בהתאם לחוק השירות לאזרח ותקנותיו);
- מדידת השירות תשמש בסיס לקביעת יעדי תקצוב כדי לסגור פערים בין רשויות ומרחבים ולהבטיח שירות שוויוני.

הצעדים האמורים לעיל לא יכולים להתבצע מיידית, ומחייבים תכנית לאומית רב שנתית הקובעת יעדים, אשר חלקם יהיו מידיים וחלקם ייערכו זמן, שישנו את הממשק בין המדינה לאזרח תוך כדי חסכון ניכר למשק.

מניעת שחיתות והגברת השקיפות – ממילים יפות לאנטי וירוסים חזקים

שני ה-אנטי וירוסים המגנים על המכונה הם שקיפות והקפדה על טוהר השלטון. המאבק בשחיתות חייב להיות ממוקד אך מתמשך, נמרץ ולאורך כל הקומות: מהדרג הנבחר ועד אחרון הפקידים. נקבע הגבלות כהונה לנבחרים והידוק הבקרה על ממשק עם חברות מסחריות. נפעל לביעור תופעות ה"מעאכרים" במשרדי הממשלה וברשויות המקומיות באמצעות אכיפה נמרצת. אנחנו נהפוך את שיטת הדיווח והבקרה התקציבית לנגישים לכל אזרח ונעודד באמצעות כלים טכנולוגיים בקרה חיצונית ואזרחית על החלטות הממשלה.

המאבק בשחיתות - מחייב שילוב של מהלכי מניעה, אכיפה וענישה.

- תקופת כהונה מקסימאלית של ראש ממשלה תהא 8 שנים. תחולת החוק תהא מרגע חקיקתו ולא באופן רטרואקטיבי;
- פריימריז פתוח - בחירות לדירוג רשימת המועמדים לכנסת של המפלגות השונות ייערכו ביום הבחירות הכללי, כאשר כלל המצביעים לאותה מפלגה יחליטו מי יכהן כחבר כנסת (ולא קבוצות לחץ מצומצמות בבחירות מקדימות);
- אחת/ד קואליציה - אחד/ת אופוזיציה: חברי הכנסת המייצגים את הכנסת בוועדה לבחירת שופטים ייבחרו כך: הקואליציה תבחר את נציגה מקרב חברי הכנסת ממפלגות הקואליציה; האופוזיציה תבחר את נציגה מקרב חברי הכנסת ממפלגות האופוזיציה; תהיה חובה לשוויון מגדרי בבחירת נציגי הכנסת (חברת כנסת וחבר כנסת) ונציגי הממשלה (שרה ושר);
- חוק דלתות מסתובבות - תיקון חוק הצינון לרגולטורים כך שהצינון יהיה אפקטיבי (ביטול הצינון הפנימי) והחלתו גם על עובדי אגף התקציבים באוצר;
- לוביסטים הפועלים במשרדי הממשלה יחויבו בזיהוי והצהרה בדבר מיהו בעל ההון המעסיק אותם;

- בתוך נציבות שירות המדינה תוקם יחידה למאבק במאכרים, תוך גיבוי בחקיקה מתאימה ככל הנדרש. פרט לאיתור, מעקב וגילוי שיטת העבודה (תוך הצפת פקידים מושחתים והענשתם המהירה) תפעל היחידה לניתוח המצב בהיבט השירות. פעמים רבות השימוש במאכר מעיד, פרט לשחיתות נקודתית, גם על כשל במתן שירות שמייצר צורך ופתרונות לא חוקיים;
- יחידה מיוחדת במרחבים המטרופוליניים (כאמור בפרק התכנון הפיזי) תפעל לביעור שחיתות ברשויות המקומיות, עם סמכות להמליץ על מינוי וועדה קרואה.

שקיפות ככלי בקרה

שקיפות מאפשרת, במיוחד בעת הדיגיטאלית, בקרה איכותית וטובה יותר. עצם קיומה של השקיפות מרתיע, ובזכותה יכול הציבור וגופים מתמחים בקרבו, לרבות התקשורת, לבצע מעקב קרוב אחרי תהליכים, קבלת החלטות ואופן ביצוען. הצעדים המוצעים כוללים:

- חקיקת "חוק שקיפות האינטרסים" שידרוש שקיפות בתהליך קבלת החלטות ובעת גיבוש וקידום חקיקה ממשלתית (כולל תקנות, נהלים וחוזרי מנכ"ל);
- משרד מבקר המדינה ינהל מעקב אחרי ביצוע כל החלטות הממשלה. לכל החלטת ממשלה ייקבעו לוחות זמנים לביצוע והמבקר יציין במעקב חצי שנתי מה סטטוס עמידת הממשלה בלוחות הזמנים שקבעה לעצמה;
- יומנם של נבחרי ציבור יהיה פתוח לעיון הציבור;
- משרד ראש הממשלה יפרסם מדי שבוע את פגישותיו של ראש הממשלה (למעט פגישות שיוגדרו מסווגות);
- כל משרד ממשלתי (לרבות משרד ראש הממשלה) יהיה מחויב לקיים מסיבת עיתונאים בתקופות קבועות, בערוץ פתוח ובשידור ישיר (ערוץ הכנסת) על מנת להשיב לשאלות מצד התקשורת, באופן שוויוני וללא הטיות.

האופן עליו נעים גלגלי המכונה – החקיקה

שלשת גלגלי המכונה נעים על ציר אחד. זהו ציר החקיקה. אנחנו לא נסתפק בחוזרי מנכ"ל והחלטות ממשלה, אלא נפעל לעיגון בחקיקה לגבי שלשת הגלגלים.

גשר תחוקק את חוק תהליכי התקציב ואת חוק הפיתוח המטרופוליני, תוך שינוי והאחדה של דברי חקיקה קיימים בתחומי התכנון והניהול הממשלתיים. נחוקק גם את חוק השירות לאזרח שיקבע את המדיניות החדשה ביחס לאזרח כמקבל שירות מן המכונה.

כמו כן נפעל לעגן את האמצעים למאבק בשחיתות ולמען שקיפות בחקיקה ראשית כדי למנוע ככל האפשר מחטפים בעתיד.

מערכת הבריאות

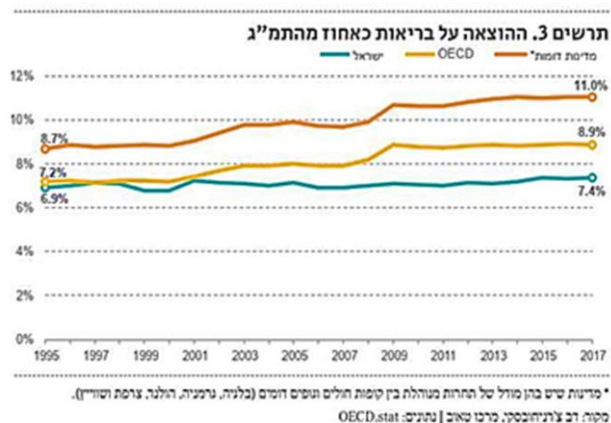
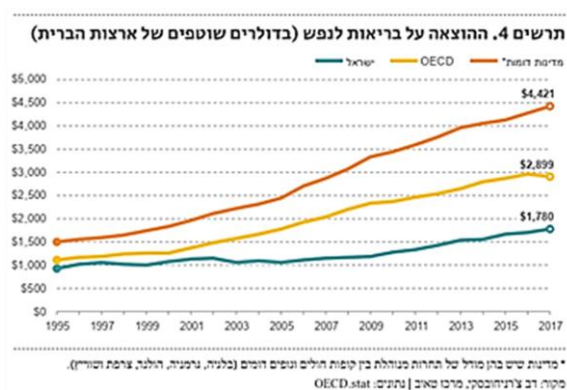
תיאור המצב הקיים והבעיות המרכזיות בצד תפוקות מרשימות, כגון עליה מתמדת בתוחלת החיים ושיעורים נמוכים של תמותת תינוקות, במערכת הבריאות הציבורית בישראל סובלת ממספר קשיים ובעיות, שלא ניתן עוד להתעלם מהם.

מפלגת גשר היא המפלגה היחידה שערכה בחינה מסודרת של המצב הקיים, למדה את החומר ומציגה לאזרח תוכנית שלמה ומסודרת לשיפור המערכת הציבורית לרווחת כלל הציבור.

1. אין מספיק מקורות - ההוצאה הלאומית לבריאות בישראל נמוכה מידי

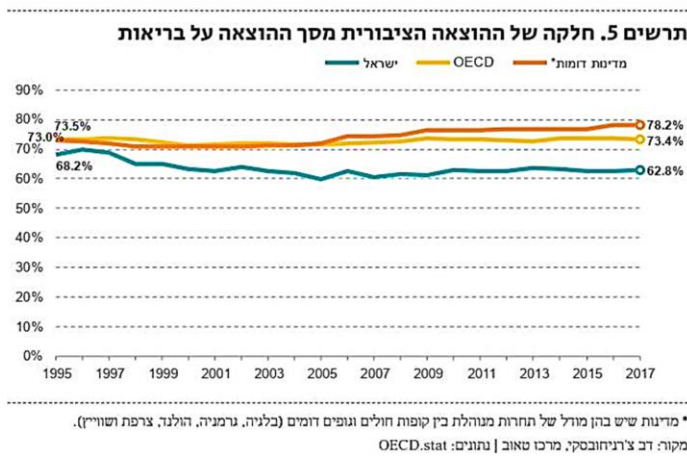
ההוצאה הלאומית על בריאות בישראל כחלק מהתוצר נמוכה יחסית לעולם המפותח. בעוד שבשנים עברו ניתן היה להתגאות ביעילותה של המערכת ובהישגיה למרות התקצוב הנמוך, הרי שכיום כבר ברור שהמערכת פשוט מורעבת ונמצאת על סף התמוטטות ובעתיד הנראה לעין, עם התארכות תוחלת החיים והזדקנות האוכלוסייה - המצב יהפוך מבלתי נסבל לרמה של אסון לאומי.

התפתחות הטכנולוגיה הרפואית והחידושים הרבים בתחומי הרפואה משמעם עלייה שוטפת בהיקף ההוצאה לנפש על בריאות במדינות מפותחות. כך, במדינות OECD ההוצאה לנפש על בריאות היא גם יותר גבוהה וגם עולה בקצב גבוה יותר מזו שבישראל בה קצב הגידול בהוצאה הציבורית אינו מדביק את קצב גידול האוכלוסייה, אינו מדביק את השינויים במחירי התרופות והאשפוז:

חשוב להדגיש כי העומס העצום, התורים המתארכים והתמונות מכמירות הלב של הזקנים במסדרון הן נחלתה של מערכת האשפוז הציבורית (בתי חולים) ואילו הרפואה בקהילה נמצאת במצב יחסית טוב, בזמינות גבוהה ובאיכות טובה.

2. המקורות אינם המקורות המיטביים - חלקה של הממשלה נמוך וקטן על פני זמן והאזרחים נאלצים לקנות ביטוח פרטי ושבי"נ מכיסם.

אזרחי המדינה אינם נותרים אדישים לנוכח ההוצאה הציבורית המצטמקת ובשל הירידה בתמיכה הממשלתית, כמעט כל המדינה (83% מהציבור!!) כבר קנתה ביטוח פרטי. מחוק ביטוח בריאות חינום לכולם, הפכנו למערכת בה כולם צריכים לשלם, על מנת לקבל את המגיע להם בתנאים סבירים ולמערכת בה רק מי שכיסו מאפשר זאת מקבל גישה לבתי חולים פרטיים ולתורים קצרים לניתוחים.

סך הכנסות המדינה ממס הבריאות הנגבה על ידי הביטוח הלאומי יעמדו על כ-24 מיליארד ₪ לשנה בשנת 2018. עלות סל הבריאות המועברת לקופות צפויה לעמוד על פי 2 מסכום זה בערך – כ-50 מיליארד ₪ ב-2018, כאשר מס הבריאות מממן פחות ממחצית מהוצאות הבריאות בישראל והשאר מגיע מתקציב המדינה:

לוח 9: עלות סל שירותי הבריאות שנאחריות קופות החולים לפי מקור, 2017-2013

מקור	2017*	2016	2015	2014	2013
עלות מיליוני ש"ח	48,695	45,902	41,349	38,582	36,555
אחוזים					
סך הכל	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
דמי ביטוח בריאות**	48.2	48.4	51.5	52.4	52.9
תקציב המדינה	45.3	45.1	42.1	41.2	40.7
הכנסות עצמאיות	6.4	6.4	6.4	6.4	6.4

* אומדן משרד הבריאות (מרץ 2018).
 ** כולל סכומים שמעבירה הקרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים למוסד (משנת 2010).
 ב-2017 הועבר סכום של 492 מיליון ש"ח.

לכן – הגדלה של מס הבריאות עלולה להיות מהלך חסר משמעות וחסר תוחלת כיוון שהממשלה עלולה להפנות בהסתברות גבוהה משאבים מתקציב המדינה לצרכים אחרים (שהרי המצב הקיים של המערכת הוא תוצאה ישירה של העדפותיה והחלטותיה של הממשלה בעשורים האחרונים!).

3. קיומם של פערים בלתי נסבלים בין המרכז והפריפריה באיכות ובזמינות השירותים הרפואיים

לא נאפשר את קיומו של המצב כיום בו בניגוד לעקרונות חוק ביטוח בריאות ממלכתית - איכות, זמינות מגוון שירותי הרפואה בפריפריה נמוכים משמעותית מאלו המוצעים במרכז. הסכם שכר הרופאים בשנת 2011 היה הסוגנית הראשונה שאיפשרה מתן שכר דיפרנציאלי לרופאים הבוחרים לעבוד בפריפריה ויש להמשיך במגמה מבורכת זו. על פי דוח הכלכלן הראשי במשרד האוצר בשנת 2018 רופאים בפריפריה היום משתכרים שכר כולל (מרפאה ציבורית ופרטית) הדומה לזה של רופא במרכז.

ראו:

https://www.mof.gov.il/ChiefEcon/EconomyAndResearch/ArticlesSet/Article_290120_1

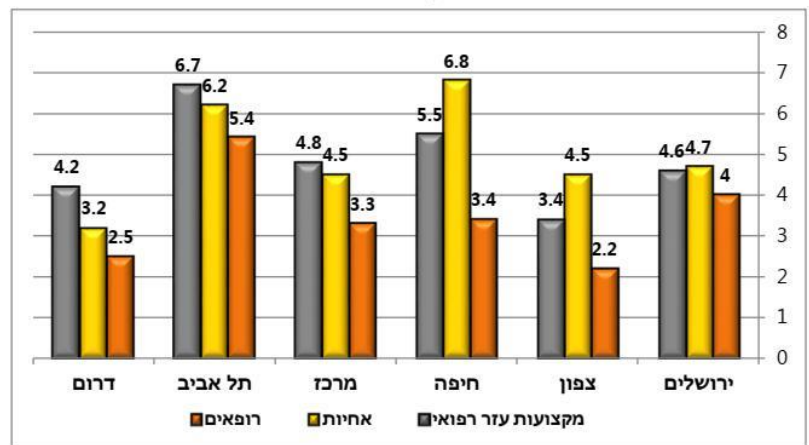
[8.pdf](#)

עם זאת, חסרות תשתיות רבות וכוח אדם תומך בפריפריה, על מנת לסגור פערים של שנים בתחום הטיפול בבריאות.

אי השוויון בולט כמעט בכל פרמטר - במספרי רופאים, במיטות אשפוז וציוד רפואי, בתשתיות רפואיות, בתשתיות רפואיות, בכל תחום. לא בכדי תוחלת החיים בפריפריה נמוכה מאשר במרכז וכל מדד אחר בתחום אי השוויון.

במחוזות הצפון והדרום יש הרבה פחות רופאים, אחיות ובעלי מקצועות עזר רפואיים (לאסף נפש) מאשר בתל אביב ובמרכז. ככה נראית הזנחה רבת שנים:

תרשים 24. התפלגות כוח אדם העוסקים במקצועות בריאות לפי מחוזות לפי סקר הלמ"ס, 2014-2016

מקור: משרד הבריאות, כוח אדם במקצועות בריאות 2017. אגף המידע.

הנתונים המוצגים בטבלה הבאה מראים שבכל תחומי הטיפול הרפואי, אזרחי הפריפריה הם אזרחי הפריפריה הם אזרחים סוג ב

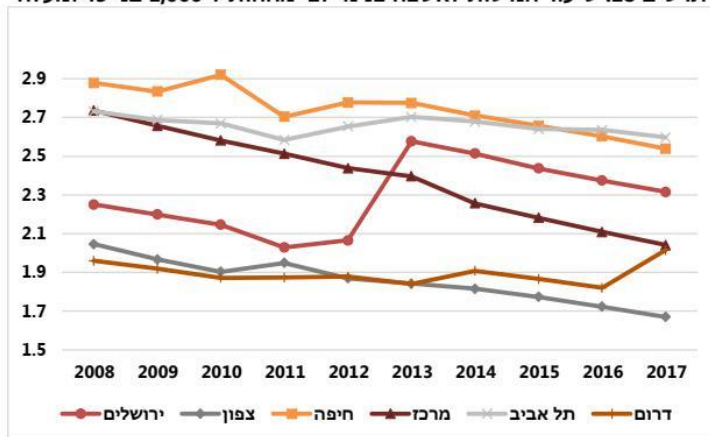
לוח 7. מועסקים ברפואת שיניים ובמקצועות עזר רפואיים לפי מחוז, ממוצע שנים 2012-2016

שיעורים ל-1,000 נפשות							סה"כ ארצי
ירושלים	צפון	חיפה	מרכז	תל אביב	דרום		
0.6	0.5	0.6	0.7	1.3	0.4	0.7	
0.7	0.6	1.1	0.8	0.8	0.5	0.7	
0.5	0.4	0.8	0.6	1.0	0.4	0.6	
0.2	(0.1)	0.4	0.2	0.2	(0.1)	0.2	
0.5	0.2	0.3	0.4	0.4	(0.1)	0.4	
0.4	0.2	0.4	0.3	0.3	0.2	0.3	
0.4	0.4	0.4	0.6	0.4	0.3	0.4	

מקור הנתונים: אגף מדע, משרד הבריאות
 הערה: הנתונים בסוגריים מבוססים על פחות מ-1,000 מועסקים.
 נתוני יהודה ושומרון הינם נמוכים ולא ניתנים להצגה, על כן נכללו בסה"כ ארצי.

משבר המחלקות הפנימיות, שעלה לכותרות לאחרונה, הוא כמובן חריף הרבה יותר בפריפריה שם מספר המיטות לאלף נפש נמצא ברמה הנמוכה ביותר ב-OECD. למעשה, אם הצפון והדרום של ישראל היו "מדינה בפני עצמה" הם היו שניהם מפגרים אחרי כל מדינות ה-OECD במספר מיטות יחד עם צילה ומקסיקו.

תרשים 28. שיעור המיטות לאשפוז פנימי לפי מחוזות ל-1,000 בני 45 ומעלה

4. מחסור כללי בתשתיות במערכת האשפוז

ישראל מפגרת אחרי המדינות המפותחות במגוון רחב של תשתיות- אשפוז, מיטות, מכשור רפואי אבחנתי כמו MRI ו-CT וחלק מתשתיות בתי החולים (כמו חדרי ניתוח) עומדים לאורך חלק לא מבוטל משעות היממה ללא מעש בעוד ניתוחים מתבצעים מסביב לשעון בבתי החולים הפרטיים.

המחסור בתשתיות אשפוז מביא את תפוסת המיטות בישראל קרוב ל- 100% במוצע וכמו שאנו יודעים להרבה יותר מ- 100% בפועל בחורף ובעונות הלחוצות :

3. שכר הרופאים במערכת הפרטית עלה לרמות שיא וזאת על רקע תורים ארוכים במערכת הציבורית

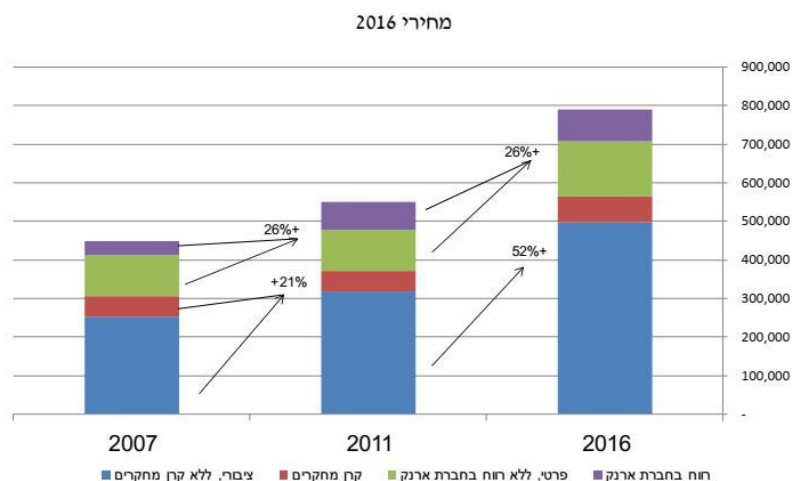
שכר הרופאים בישראל, בהשוואה לשכר הממוצע במשק, הוא גבוה מאוד בהשוואה בינלאומית- הנתונים להלן אינם כוללים הכנסות רופאים שנותרו בחברות ארנק ששיעורן בקרב הרופאים גבוה משמעותית משאר ענפי המשק, כך שבפועל סביר ששכר הרופאים בישראל גבוה עוד יותר :

מחקר שפרסם אגף הכלכלן הראשי במשרד האוצר לאחרונה מסביר כי הכנסות רופאים מרפואה פרטית מתואמות עם קיומם של תורים ארוכים במערכת הציבורית.

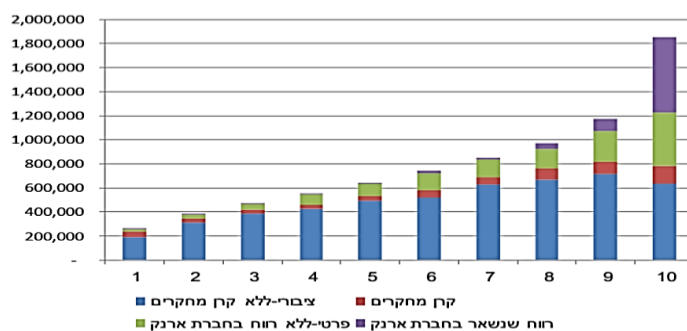
התרשים הבא מראה את ההכנסות השנתיות לרופא ממוצע בעל וותק של 10 שנים לפחות - בממוצע השכר עומד על כ- 790 אלפי ש"ח לשנה – כשליש מתוכו מקורו ברפואה פרטית:

תרשים 4 – שכר ממוצע לרופא¹⁰, 2016-2007 – לפי מקורות השכר

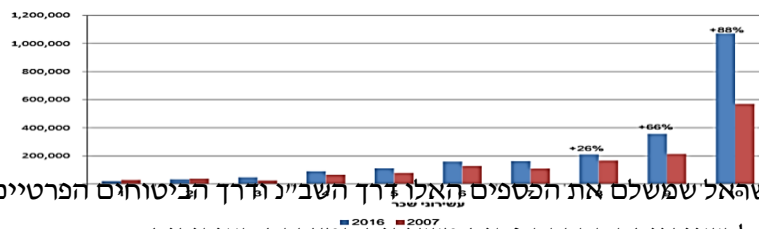

אך ההכנסות הגבוהות מרפואה פרטית לא מגיעות לכלל הרופאים אלא מתרכזות רק בשני העשירונים העליונים אשר הכנסותיהם מרפואה פרטית גבוהות מכל 80% הרופאים האחרים במערכת גם יחד. כך, קשה מאוד להאמין שהכנסות משפיעות על כלל ענף הרופאים או שיש להן חשיבות לאומית כלשהי:

תרשים 5 – שכר ממוצע לרופא, 2016, לפי עשירונים ומקורות השכר

תרשים 14 - צמיחת השכר הריאלי מרפואה פרטית בשנים 2016-2007

לא ברור שהציבור בישראל שמשלם את המספרים האלו דרך השב"כ ודרך הביטוחים הפרטיים באמת מקבל תמורה לכספו, שלא היה ניתן להשיג אותה בהרבה פחות משאבלים במערכת הציבורית:

4. קצב הכשרת הרופאים והצוותים הפרא-רפואיים אינו מספק- אנחנו מפגרים מאחור במספר הרופאים

והאחיות

קצב הכשרת הרופאים בישראל מוגבל בעיקר על ידי מספר "השדות הקליניים" שהם מספר המקומות ללימודים קליניים המהווים חלק בלתי נפרד מלימודי הרפואה. למעשה, ומבלי לדון בשאלות לגבי איכות חלק ממוסדות הלימוד בחו"ל שהועלו על ידי מנהל האגף למקצועות הרישוי במשרד הבריאות, הרי שמספר הסטודנטים לרפואה המעוניינים לעבוד במערכת הבריאות בישראל כשיסיימו את לימודיהם אינו הבעיה המרכזית במערכת כיום. ההכשרה הקלינית היא לפיכך צוואר בקבוק מרכזי שבו צריך לטפל (ראה לדוגמה בהקשר זה דוח מבקר המדינה 68ג' בעמוד 455 ואילך). הבעיה היא בהיקף נמוך מידי של תקצוב והשקעה לאומית לא מספקת. כיום יש מחסור ברופאים, שעליו ידענו כבר לפני עשור, מחסור באחיות עליו כבר ידענו לפני שני עשורים, מחסור במקצועות הפארא רפואיים- ועדיין לא קורה כלום בראייה אסטרטגית. התוצאה היא: תורים ארוכים במערכת הבריאות הציבורית, מחסור בשירותי בריאות בקהילה, רפואה לא ראויה.

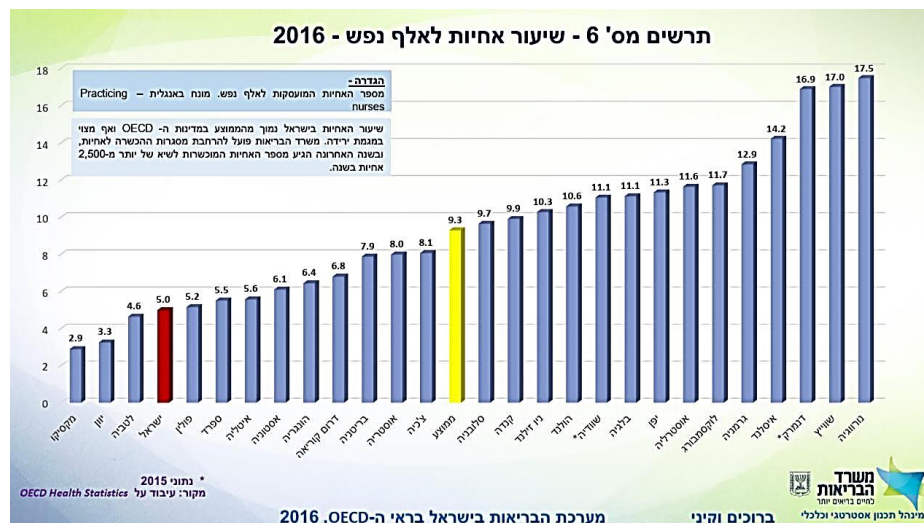

המוקש הגדול של החסר בכוח אדם רפואי הוא החסר בתקנים. מצד אחד, אכן משרד הבריאות פעל בשנים האחרונות יחד עם המועצה להשכלה גבוהה להגדלה משמעותית של מספר המסיימים לימודי רפואה בארץ ומקצועות הרפואה האחרים, מצד שני לא נוספים במערכת הבריאות הקהילתית ולא האשפוזית די תקנים ומקומות להתמחות, גם במרכז, וודאי שגם בפריפריה.

כך למשל, שסטודנטים לרפואה המסיימים היום לימודיהם בהצלחה בארץ שוקלים להתמחות בחו"ל כדי לא להיאלץ להתמין פרקי זמן ארוכים עד תחילת ההתמחות. כך קורה שישנם מי שמסיימים לימודי רפואה ומחליטים לעשות הסבת מקצוע!

הבעיה היא לא רק מספר הרופאים אלא גם מספר האחיות, כך שלא בני משפחה – אדם שמגיע לאשפוז למעשה לא יכול לקבל את היחס המגיע לו כאדם והאחיות עצמן כורעות תחת הנטל הנורא :

1. צעדים לתיקון המצב – תכנית גשר

א. צמצום פערים בין מרכז לפריפריה

1. משנת 2010 נוסחת הקפיטציה לפיה מתוקצבות קופות החולים כוללת תקצוב מוגבר לפי מקום מגורים. אולם, אין דרך שלממש להבטיח שתקצוב העודף הזה יתבטא בסופו של יום בשיפור מוכח של שירותי הבריאות בפריפריה (וכמו שראינו- זה ממש לא המצב!) לכן מפלגת גשר תיצור שינוי בנוסחת הקפיטציה ובמענקים לקופות החולים על בסיס יישומו בפועל של שוויון באספקת השירותים בין מרכז לפריפריה על פי מדדים כמותיים ברורים. כך, קופה שתסגור את הפער מהר יותר- תקבל תקצוב גבוה יותר על חשבון של קופות אחרות שיזניחו את תושבי הפריפריה.
2. המציאות הקיימת מחייבת הכרזה על תכנית לאומית כוללת, בהחלטת ממשלה ואשר תוגדר בתקציב המדינה, אשר מפלגת גשר תקדם אותה, בעזרת תקצוב ראוי לצמצום הפערים. הבריאות מהמרכז לפריפריה, שדרוג תקציבים לבתי החולים בפריפריה, הסטת תקציבים לבניית מרפאות חדשות ופיתוח מערכי הבריאות בקהילה, צמצום זמני המתנה לניתוחים ולטיפולים רפואיים, בהדרכת חולים ומעקב אחריהם.
3. בנוסף, ככל ומשרד האוצר יקיים את החלטת בג"ץ ויעלה את המס על הטבק לגלגול, גשר תפעל לצבוע את תקבולי המס הנוסף על טבק לגלגול המוערכים בכ-700 מיליון ₪ ככסף ייעודי בבסיס התקציב ולעשות בהם שימוש למשך 5 שנים הקרובות (כ-3.5 מיליארד ₪) להרחבת תשתיות טיפול בקהילה ובבתי החולים, ולקיצור תורים במרכזי הרפואה הדחופה (חדרי מיון) בפריפריה, להכפלת כח האדם במיון ומתן אפשרות לקיצור תורים בבתי החולים הציבוריים באמצעות הגדלת מספר הססיות בניתוחים

אלקטיביים, בהם יש תורים ארוכים במערכת הציבורית וכיום נעשים במערכת הפרטית במרכז, אך נותרים למעשה ללא מענה מלא בפריפריה (שבה אין פרישה רחבה של תשתיות ניתוח פרטיות- סוגיה שיש לדון בה כחלק מדיון עמוק יותר בשאלת אספקת השירותים במערכת הבריאות בישראל ולא אגב נושא הפריפריה בלבד).

ב. שינוי כיוון במחלקות הפנימיות

א. מצב המחלקות הפנימיות הוא תמונה של בעיה רחבה יותר הקשורה במערך התקנים ומיטות האשפוז לפי מחלקות בבתי החולים. בעוד תקנון מנהלי המחלקות, האחיות והרופאים קשור למספר המיטות בתקן של כל מחלקה, שינויים טכנולוגיים משמעותיים בטיפולים גרמו לכך שחלק מהמחלקות (עיינים לדוגמה) כמעט ולא זקוקות למיטות אשפוז, אך לא יכולות לוותר על התקנים, מצב היוצר גלישה של חולים ממחלקות אחרות) בעיקר הפנימיות) לתוך מיטות במחלקות אחרות מצד אחד. כמו כן, מערך הטיפול בקשישים סיעודיים שלא במסגרת בתי החולים לא קולט אותם אלו שהיו צריכים להתפנות מהמחלקות הפנימיות(משך האשפוז הממוצע מתארך)- וכך נוצר לחץ על המחלקות הפנימיות. לכן אנו מציעים:

ב. רביזיה משמעותית בתקנון יחס כוח אדם/מיטות במחלקות בתי החולים כולן, כך שהוא יותאם לשינויים בטכנולוגיות הטיפול ותאפשר הקצאת מיטות אשפוז פנימיות על חשבון מחלקות אחרות בבתי החולים.

ג. יצירת רצף טיפולי בין הקהילה לבתי החולים ולאשפוז הסיעודי באחריות קופות החולים (ולא פיזור בין קופות החולים ומשרד הבריאות) כך שניתן יהיה לקצר את משך האשפוז לקשישים הזקוקים לאשפוז סיעודי ארוך טווח ולא נדרשים להיות במחלקות האשפוז בבתי החולים. בנוסף פיתוח מערכי אשפוז ביתי שיהיה תחת אחריות המחלקות הפנימיות, השקעה באשפוזי המשך בגריאטריה, בסיעוד ובשיקום) על מנת לצמצם למינימום את היקף החולים המעוכבים במחלקות, בהיעדר להם מסגרות אשפוז המשכיות) ויצירת תמריצים אקדמיים וכלכליים לאנשי הרפואה להישאר במחלקות הפנימיות.

ד. מתן תמריצים לקופות החולים לפתח ולהשקיע במודל של "אשפוז בית" במסגרתו קשישים יוכלו להיות מטופלים בביתם בחלק מתקופת האשפוז וההשגחה כך שיוקל העומס על המחלקות הפנימיות בהן משך האשפוז של קשישים הולך ועולה.

ה. מפלגת גשר תפעל לקידום 'מודל תמרוץ' למחלקות הפנימיות בישראל (כפי שיושם בהצלחה בפגיות), שחלק מרכזי בו מתמרץ את הנהלות בתי החולים להשקיע תקציבי פיתוח במחלקות הפנימיות. המודל יתייחס גם לתוספות תקני רופאים, מתמחים, סטז'רים, אחיות ומקצועות פארא-רפואיים.

ג. קידום הכשרת רופאים וצוות פרא- רפואי

א. קידום מיידי של המלצות ועדת אנדורן ובפרט על ידי צמצום מיידי של מספר הסטודנטים הזרים המקבלים הכשרה קלינית בישראל ולמעשה "תופסים" מקומות של סטודנטים ישראלים ללא הצדקה (דחיית

ההכשרה ולא ביטולה). הדבר צפוי לשחרר מידית מאות (מעל 500) תקנים להכשרה קלינית כבר בשנה הקרובה.

ב. הטלת חובה על משרד הבריאות לתכנן באופן מושכל ומיידי את התפתחות השדות הקליניים במערכת כולה והקצאת רופאים מומחים בתקני הוראה (לרבות שימוש בגמלאי המערכת כלל שניתן ונדרש), על מנת שניתן יהיה להגדיל את קצב הכשרת הרופאים בכ- 500 נוספים על תקני ההכשרה של סטודנטים בחול.

ג. הוספת אלפי תקנים למקצועות הרפואה הראשיים ולמקצועות התת, תוך דגש על מקצועות שמוגדרים מקצועות במצוקה, למשל : תחום הנזירולוגיה, תחום שבו חסרים למעלה מ-300 רופאים, יש חוסר חריף בתקנים להתמחויות במקצוע והתוצאה היא שירותי רפואת מוח לא ראויים, שוב, בעיקר בפריפריה.

ד. מפלגת גשר תפעל לתוספת אחיות ולתוספת מקצועות הפארא-רפואיים וכן תבחן בצורה יסודית הרחבה משמעותית של מודל "עוזר רופא" תוך אפשרות לשילוב אחיות במסגרתו.

ד. הטלת פיקוח וריסון המערכת בסקטור הפרטי

א. יוטל פיקוח על מחירי ניתוחים בסקטור הפרטי בהתאם לעלות הניתוח במערכת הציבורית, כך ששכר המנתחים בניתוחים פרטיים ירד לרמה סבירה.

ב. יוטל מס "ציבורי" על הכנסות בתי החולים הפרטיים מרפואה פרטית (עלות חדרי ניתוח ושכר מנתחים) שישקף את הנטל העודף שמטילה המערכת הפרטית על הציבורית(בחירת ניתוחים קלים, שימוש במוניטין ציבורי לעבודה פרטית וכד').

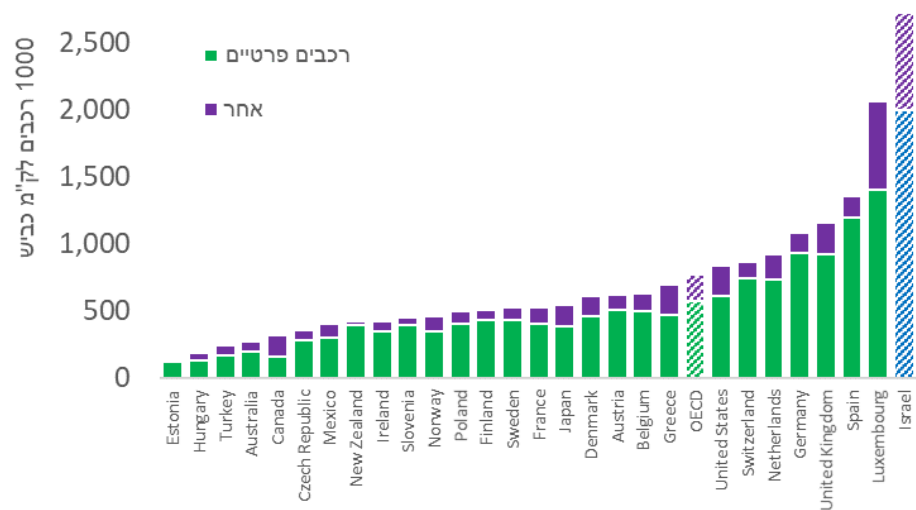
ג. יישקל, בין היתר לאור הסכם השכר החדש הצפוי עם הרופאים, מודל הפרדה מוחלטת לפיו רופא שעובד ברפואה ציבורית לא יוכל לעבוד בפרטית ממש כשם שנציגי פרקליטות המדינה לא יכולים לפתוח משרד עורכי דין פרטי תוך עבודתם במדינה.

תחבורה וגודש בכבישים

רקע:

1. ישראל חווה בשנים האחרונות גודש הולך וגובר בכבישים אשר מתבטא בבזבוז שעות רבות של הציבור אשר נאלץ לעמוד בפקקים תוך פגיעה ברווחה החברתית ובתוצר הכללי של המשק. הגודש בישראל חריג ביחס למצב במדינות המפותחות כאשר נכון לשנת 2014 רמת הצפיפות הממוצעת בכבישי ישראל הייתה גבוהה פי 3.5 מן הממוצע בקרב מדינות ה-OECD.

תרשים: הגודש בכבישים, ישראל בהשוואה ל-OECD, 2014

2. הגודש בדרכים מתרכז בעיקר במרכזי העסקים הראשיים של ערי המרכז ומגיע לשיאו בשעות הבוקר עת עושים העובדים את דרכם לעבודה.

3. תופעת הגודש בדרכים הולכת וגוברת והיא צפויה להחריף בשנים הקרובות. מחקר שערך בנק ישראל בשנת 2018 מצא כי בין השנים 2005 ל-2016 משך הנסיעה לעבודה עלה בכ-30% עבור עובדים שמקום עבודתם שונה ממקום מגוריהם ובכ-14% עבור עובדים שעובדים המועסקים ביישוב מגוריהם². על פי הערכת

¹ ראה:

OECD, Environment at a Glance 2015, Road traffic density per network length, 2014 or latest available year.

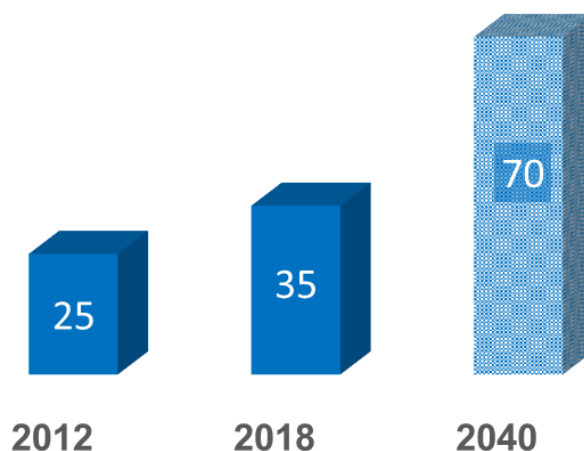
² ראה: בנק ישראל, דין והשבון 2017, מרץ 2018, עמ' 53.

<https://www.boi.org.il/he/NewsAndPublications/RegularPublications/DocLib3/BankIsraelAnnualReport/%D7%93%D7%95%D7%97%20%D7%91%D7%A0%D7%A7%20%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%202017/page1.pdf>

הממשלה, בהיעדר שינוי מדיניות, עד שנת 2030 צפוי כל נוסע ברכב לאבד בכבישים יותר מ-60 דקות נוספות בממוצע ביום בגלל הגודש, וסך שעות האדם המבוזבזות בשל הגודש בדרכים צפוי להגיע ל-850 מיליון שעות בשנה³.

4. ההפסד למשק כתוצאה ישירה מאובדן הזמן הנובע מהגודש בדרכים מוערך בכ-2-4% מסך התוצר. על פי הערכת אגף התקציבים באוצר, עלות זאת הסתכמה בשנת 2018 בכ-35 מיליארד ש"ח והיא צפויה להיות מוכפלת עד לשנת 2040:

תרשים: ההפסד למשק כתוצאה ישירה מן הגודש, מיליארדי ש"ח

5. מלבד העלויות הישירות הנובעות מהשעות המבוזבזות בפקקים, לגודש בדרכים עלויות עקיפות נוספות כגון: פגיעה בפריון העבודה כתוצאה מאיחורים ומחוסר היכולת לתכנן לוחות זמנים מראש, בחירה לא אופטימאלית של מקום העבודה לאור מגבלות תחבורתיות, הגדלת יוקר המחייה כתוצאה מהוצאת יתר של משקי הבית על אחזקת ותפעול רכב פרטי, חוסר שוויון בצריכת שירותים לאור בעיות נגישות תחבורתיות, החמרת משבר הדיור הנובעת מחוסר היכולת של עובדים לבחור לגור באזורים זולים יותר לאור חוסר הנגישות התחבורתית למקום עבודתם וכן גידול בתחלואה ובתמותה כתוצאה מזיהום האוויר⁵.

³ הכנסת, מרכז המחקר והמידע, תיאור וניתוח השינוי בצפיפות בכבישים בשנים האחרונות – מסמך הכנה לדיון, נובמבר 2018, עמ' 2. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/efafcc79-07d1-e811-80e7-00155d0aeea3/2_efafcc79-07d1-e811-80e7-00155d0aeea3_11_10841.pdf.

⁴ ראה: הכנסת, ועדת הכלכלה, ישראל עומדת – קידום התחבורה הציבורית בישראל, דו"ח מסכם, יולי 2018, עמ' 9. <http://go.ynet.co.il/pic/news/calcala2711.pdf>.

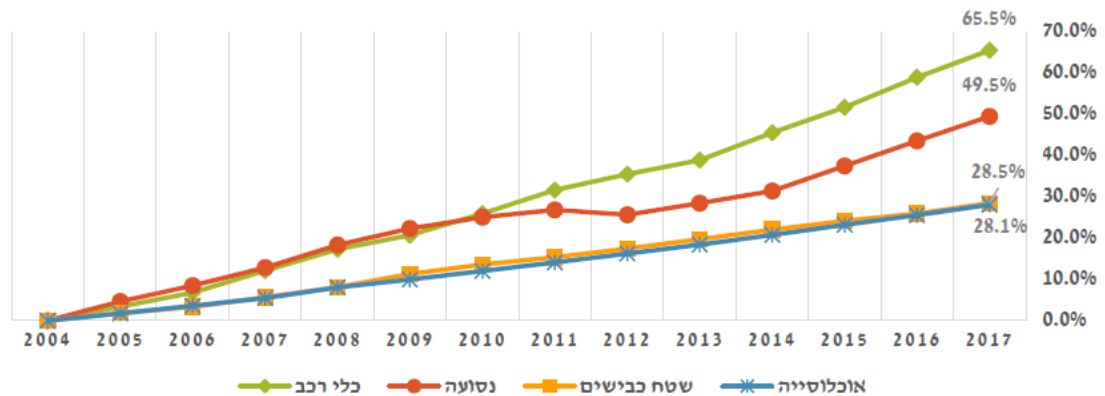
⁵ ראה מוסד שמואל נאמן, להתיר את הפקק ה"גורדי": מתווה תחבורתי לטווח הקצר, ספטמבר 2018, עמ' 7-8.

הגורמים להתגברות תופעת הגודש בדרכים :

6. פיתוח התשתיות אינו עומד בקצב הגידול של הנסועה – מדינת ישראל משקיעה בפיתוח תשתיות תחבורה יבשתיות כ-1% מן התוצר בכל שנה כאשר כשני שלישים מן התקציב מוקצים לכבישים וכשליש לתחבורה ציבורית⁶. יחד עם זאת, מספר האנשים הנוסעים לעבודה מדי יום מצוי במגמת עלייה וזאת כתוצאה מגידול טבעי של האוכלוסייה, מהעלייה בשיעורי התעסוקה וכן מהעלייה ברמת החיים. יש לציין, כי השיפור בתשתיות התחבורתיות עצמו תורם להגדלת העומס בכבישים מאחר והוא מעודד אנשים נוספים לעשות שימוש ברכב הפרטי.

תת השקעה בתחבורה הציבורית לצד העובדה שקצב סלילת הכבישים אינו עומד בקצב הגידול של הנסועה, מהווים גורם מכריע להיווצרות הגודש בדרכים. משנת 2004 מספר כלי הרכב גדל ב-65%, הנסועה גדלה ב-49% בעוד שטח הכבישים גדל ב-28% בלבד :

תרשים : שיעור השינוי במס' כלי הרכב, הנסועה, ושטח הכבישים⁷

לאור נתונים אלה, ברור לכל כי מדיניות שתתמקד רק בפיתוח תשתיות לא תצליח לתת מענה לבעיית הגודש בדרכים ודרושה תכנית שתתייחס גם לצד הביקוש – כלומר, מדיניות אשר תפעל לוויסות התנועה ממרכזי העומס ומשעות השיא.

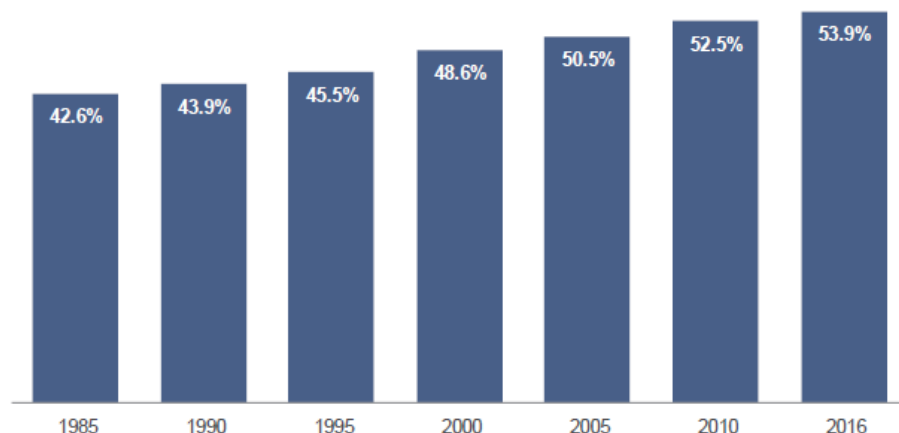
https://www.neaman.org.il/Files/Undoing%20the%20Gordian%20Knot%20a%20transportation%20roadmap%20for%20the%20short%20run_20180920124024.864.pdf

⁶ ראה: בנק ישראל, דין וחשבון 2017, מרץ 2018, עמ' 53.

⁷ ראה: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, תיאור וניתוח השינוי בצפיפות בכבישים בשנים האחרונות – מסמך הכנה לדיון, נובמבר 2018, עמ' 1.

7. התרחבות תופעת היוממות – יותר ויותר עובדים נוסעים מדי יום מיישוב מגוריהם ליישוב אחר לצורכי עבודה. לתופעת זו השפעה מכרעת על הגודש בדרכים לאור העובדה שמעל ל-60% מן העובדים עושים שימוש ברכב פרטי בשעות העומס לצורך הגעה למקום העבודה⁸.

תרשים: שיעור העובדים המועסקים מחוץ ליישוב המגורים, גילאי 25-64⁹

לתופעת היוממות השלכות מרחיקות לכת על הגודש במטרופולין תל אביב לאור העבודה שמרכז העסקים הראשי בישראל ממוקם באזור זה (כ-50% מכלל המועסקים בישראל¹⁰). שיעור היוממות הנכנסת¹¹ במחוז תל אביב גבוה בהרבה מן הממוצע הארצי וחוצה את רף ה-65%. לכך יש להוסיף כי שיעור המגיעים למקום העבודה בתחבורה ציבורית במחוז תל אביב, מקרב המתווספים החדשים לשוק העבודה בכל שנה, עומד על כ-25% בלבד¹².

8. מבנה מערכת המס הנוכחית – שיטת המיסוי התחבורתי הנהוגה כיום מטילה מס קבוע על רכישת הרכב (מס קנייה, מכס, מע"מ ואגרות רישוי) ומס משתנה על השימוש בו (מע"מ ומס בלו על הדלק). על פניו, הטלת המס המשתנה נועדה להשית על הנהג את העלויות הנובעות מהשימוש ברכב הפרטי (הגברת הגודש, זיהום אוויר וכו'). עם זאת, מנגנון המס הנוכחי חוטא למטרה בכך שהוא מתייחס אך ורק לקריטריון יחיד – מרחק הנסיעה (כפונקציה של צריכת הדלק) אולם אין הוא מתייחס לקריטריונים חשובים נוספים כגון מיקום הנסיעה וזמן הנסיעה. לאור זאת, מערכת המס הנוכחית אינה מייצגת נאמנה את הנזק הנגרם

⁸ ראה: מכון טאוב, הלוך ושוב: דפוסי הגעה לעבודה (יוממות) בישראל, אוקטובר 2018, עמ' 5. http://taubcenter.org.il/wp-content/files_mf/commutingsummaryheb19.pdf

⁹ לקוח מתוך: מכון טאוב, הלוך ושוב: דפוסי הגעה לעבודה (יוממות) בישראל, אוקטובר 2018, עמ' 4.
¹⁰ ראה למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2018.

¹¹ אחוז העובדים המועסקים באזור אך אינם מתגוררים בו מתוך כלל העובדים באזור.

¹² ראה: בנק ישראל, דין וחשבון 2017, מרץ 2018, עמ' 53.

כתוצאה משימוש ברכב פרטי מאחר והיא אינה מבדילה לדוגמה בין נסיעה בנתיבי איילון העמוסים לבין נסיעה בכבישי הפריפריה או בין נסיעה בשעות העומס לבין נסיעה בשעות הפנאי.

מערכת המיסוי הנוכחית, אשר נכשלת בהשתת הנזק הממשי הנגרם כתוצאה משימוש ברכב פרטי על הנהג אינה תורמת לצמצום הגודש בדרכים. יתרה מכך, מנגנון זה מייצר מציאות לא הוגנת לאור העובדה שתקבולי המיסוי על התחבורה מתחלקים באופן שווה בין תושבי המרכז לתושבי הפריפריה כאשר ברור לכל כי "תרומתם" להתגברות הגודש בדרכים אינה זהה. יתרה מכך, מנגנון המס הנוכחי אינו מבדיל בין תושבי המרכז אשר להם אלטרנטיבות רבות של תחבורה ציבורית לבין תושבי הפריפריה שפעמים רבות מחויבים לעשות שימוש ברכב פרטי לאור חוסר באלטרנטיבה אחרת.

צעדי מדיניות נדרשים:

1. הקמת תכנית לאומית להתמודדות עם גודש בדרכים. התכנית תוגש לוועדת שרים מיוחדת, בראשות ראש הממשלה, לעניין זה בתוך חודשיים מהקמת הממשלה הבאה. ועדת השרים תהא מחויבת לאשר את התכנית, בהתאם לשינויים שתבקש, בתוך חודש מיום הגשתה. נעמוד על שינוי בנוגע לסוגיות הבאות:

א. מתן פתרונות בתחום התעסוקה – לאור התרומה הרבה של תופעת היוממות על היווצרות הגודש בדרכים, יש לבחון את קידום של פתרונות גם בתחום התעסוקה אשר יסייעו להסטת חלק מן התנועה בכבישים לשעות פנויות יותר. להלן מספר המלצות בתחום:

א.1. מתן תמריצים למעסיקים לאפשר לעובדיהם לעבוד בשעות גמישות (flexitime) ובכך יוכלו האחרונים להגיע לעבודה שלא בשעות העומס. תמריצים אלו יכולים לבוא בדמות שיעורי מס מופחתים כאשר שיעור ההפחתה יקבע בהתאם למספר השעות הגמישות אשר נרשמו בכל חודש.

א.2. מתן תמריצים למעסיקים לאפשר לעובדים לעבוד חלק מן הימים בבית או לחלופין לעבוד ממתחמי עבודה שיתופיים הקרובים למקום מגוריהם.

א.3. מתן תמריץ למעסיקים להעביר מרכזי פעילות לפריפריה.

דוגמה למתן פתרונות תעסוקתיים לבעיית הגודש בכבישים ניתן לקחת מתהליך ההסדרה שביצע מדינת וושינגטון בשנת 2014. במסגרת תהליך ההסדרה, חתמה המדינה על תקנה שחייבה את כל הסוכנויות הממשלתיות לקיים וליישם מדיניות כתובה שקובעת קריטריונים ספציפיים לעבודה מרחוק ולשעות עבודה גמישות וזאת במטרה מוצהרת לסייע בצמצום הגודש בדרכים. בין היתר, קבעה התקנה כי כ-9% מן העובדים יעבדו מרחוק וכן כ-40% מן העובדים יעבדו בשעות גמישות.

ב. עידוד התחבורה השיתופית על מנת להגדיל את מספר הנוסעים בכל כלי רכב ובכך להוריד את מספר הרכבים על הכביש.

- ג. פיתוח תשתיות תחבורה ציבורית, הרחבת נתיבי תחבורה ציבורית בכניסה למרכזי ערים גדולות ושירותי הסעות לתחנות הרכבות.
- ד. בחינת מערך המיסוי כך שיכלול התייחסות לגודש (נוק) שכל רכב יוצר בהתייחס לקריטריונים שונים כגון זמן נסיעה ביחס למרחק (ככל שזמן הנסיעה גדול ביחס למרחק כך ההשפעה על הגודש גדלה) וחלופות תחבורתיות (ככל שיש יותר חלופות אז הרכב מייצר יותר גודש).
- ה. תמרוץ רשויות מקומיות בפיתוח מודלים לתחבורה ציבורית קהילתית בשכונות רלוונטיות (שאטלים) על פני אוטובסים היוצרים עומס בכבישי השכונות.
- ו. עידוד אמצעים לרכיבה על אופניים והליכה רגלית במרכזי הערים הגדולות כגון הוספת שבילי אופניים והרחבתם, רמזורי הולכי רגל ארוכים יותר, הגברת האכיפה בנוגע לשימוש נכון בשבילי אופניים ובמדרכות, עמדות טעינה חשמליות במרכזי הערים ועוד.
- ז. בחינת נושא החנייה במרכזי הערים הגדולות.
- ח. תמרוץ המפעילים למקסום מקומות הישיבה בכל רכב להסעה המונית.

דיוור ודיוור ציבורי

ברור לכולם שמשבר הדיוור עדיין כאן במלוא עוצמתו. מספר המשכורות הנדרשות לקניית דירה עלו מ- 96 בשנת 2007 ל- 160 בשנת 2016 ושיעור הבעלות על דיוור בקרב בני 30 ירד מ-60% ל-43% את מרבית העלייה במחירים ניתן לייחס לעלייה במחירי הקרקעות שעלו ב-100% רשות מקרקעי ישראל מנהלת כ- 93% מן הקרקעות בישראל, והכנסתם הממוצעת עבור יחידת דיוור עלתה מ-140 אלש"ח ל-324 אלש"ח.

זוגות צעירים **לא יכולים היום לרכוש דירה** נוכח ההון העצמי הגבוה וזאת למרות שלחלקם יש להם יכולת החזר חודשית משמעותית. הם נאלצים לפנות לאפיקי הלוואות אחרים, מלבד אפיק המשכנתא, ועליהם הם משלמים ריביות הרבה יותר גבוהות.

הגדלת היצע הדירות: לצד הגדלת היכולת של הזוגות הצעירים להעמיד הון עצמי, יש לפעול להגדלת היצע הדירות באופן כזה שיאזן את מחירי הדיוור המשתוללים. עלינו לקחת בחשבון את הביקוש בשוק הדיוור תוך שקלול קצב גידול האוכלוסייה (2% בשנה). רק תכנון ארוך טווח יביא לסגירת הפער בין הביקוש להיצע. כמובן שיש להגביר את ההיצע באזורי הביקוש המרכזיים, תוך תמהיל אורבני נכון שימנע היווצרות של גטאות

עוני. מטרופולין ת"א צריך לקבל התייחסות ממוקדת מאחר והורדת המחירים במטרופולין זה יביא להורדת כלל המחירים במדינת ישראל.

המדינה תיקח אחריות על הבטחת קצב בניית הדירות ושיווקן לציבור בשני צעדים משלימים: 1. לקבלנים יובטח תמריץ לבנייה מהירה מרגע זכייה במכרז הקרקע. קבלן שבנה בקצב מהיר יקבל תמריץ כספי. קבלן שהתמהמה יעמוד בפני סנקציות כגון הוצאה מרשימת הקבלנים שיוכלו להתמודד במכרזי הקרקע מתוך שיקול שזה יביא להרתעה ומניעת עיכוב פרויקטים שלא מן העניין. סנקציה כזו גם לא ניתן לגלגל על הציבור. 2. במכרז שלא ניגשו אליו באופן עקבי, תיתן המדינה רשת ביטחון חלקית על מנת לתרץ את הבנייה על הקרקע. בנייה זו היא במתכונת בנייה ציבורית ונותנת מענה רחב בהתמודדות עם היקפי בנייה נמוכים.

פתרונות יצירתיים לבנייה ותכנון דירות בפריפריה על מנת להוריד את העומס במרכז אשר יהפוך את המעבר לפריפריה לכדאי בעבור משפחות צעירות. ניתן לראות במענקי מקום בבנייה רוויה בפריפריה חלק ממערך התמריצים להבאת משפחות ומניעת הגירה שלילית של צעירים למרכז.

אפס ממתנינים לדירה ציבורית: בל נשכח את נושא הדיור הציבורי, שלא אמור להיות רק מענה לאוכלוסיות מוחלשות, אלא לייצר מגוון פתרונות לענף הדיור בכללותו – כפי שמקובל במדינות רבות. מדינת ישראל נמצאת בשפל של דיור ציבורי ביחס למדינות העולם המערביות והמתקדמות, כפי שמפורט בגרף מטה.

הדיור הציבורי הוא גם אחד מכלי המדיניות הקיימים להבטחת הזכות לקיום אנושי בכבוד ולצמצום הפערים 30,000 אלף זכאי דיור ציבורי ממתנינים בתורים בלתי נסבלים והמדינה כשלה בתפקידה לספק להם קורת גג. בזמן ההמתנה הלא חוקית לדירה ציבורית הם "זוכים" לסיוע בשכר דירה ונשלחים בודדים במערכה מול שוק הדיור הגואה. סכומי הכסף שהם מקבלים אינו מספיק בפועל לשכירות בשוק הפרטי המשתולל וגם ממילא אין להם ערבויות מול המשכירים כך שאין להם יכולת לממש את שכר הדירה.

2 מיליארד ₪ בשנה מוקצה לטובת סיוע בשכר דירה לאלו הממתנינים לדירה ציבורית. כסף זה מועבר מהמדינה לעשירונים 1019- המבוססים היטב מבחינת כלכלית – דבר הפוגע בסדרי העדיפויות של מדינת ישראל במטרה לצמצום פערים חברתיים. 20 מיליארד ₪ בעשור היו יכולים לממן בנייה / רכישה של דיור ציבורי עבור ממתנינים רבים והיו מהווים פתרון למצבי רווחה וסיכון קשים למשפחות וילדיהם. רובם חיים בחרפת רעב ומצויים בתחתית החיים החברתיים בישראל, הקריטריונים לזכאות אכזריים ומנציחים עוני שעובר מדור לדור.

חושבים ירוק: יש לחייב שילוב של אנרגיות מתחדשות בבנייה, דבר המגן על הסביבה וגם מוזיל את יוקר המחייה, למשך שנים, עבור תושבי המדינה, כגון טכנולוגיות סולריות ומים אפורים - גם ירוק וגם מפחית את הוצאות הוועד של הדיירים בבניין.

מפלגת "גשר" תקדם תכניות דיור בר השגה על מנת להפחית את יוקר המחיה עבור אזרחי ישראל ולספק קורת גג לאוכלוסיות מגוונות בחברה הישראלית כמו גם לאוכלוסייה המוחלשת ביותר בישראל.

המלצות מרכזיות בנושא דיור, דיור ציבורי ושכירות ארוכת טווח:

- ייעול מערכת היחסים בין האזרח לרשות מקרקעי ישראל וקיצור זמני התגובה של הרשות בפרויקטים לאומיים.
- הגדלת השיווק של דירות באמצעות תמריצים וסנקציות לקבלנים.
- הקמת מסלול ליסינג לדירה: מערך של בעלות משותפת בין הרוכש למדינה, על מנת שזוג צעיר יוכל להתחיל מתשלומים שוטפים נמוכים ללא הון עצמי התחלתי.
- הגדלת מימוש מסלולי משכנתא נוחים.
- השלמת תכנית מתאר ארצית להתחדשות עירונית.
- השלמת הקמת הקרן להתחדשות עירונית בפריפריה על פי חוק.
- השלמת קונספט להסכמי מסגרת מול רשויות מקומיות להקמת וחינוך תשתיות פיזיות וחברתיות ותמך לתהליך ההתחדשות.
- תכנית "אפס ממתנינים": תכנית ממשלתית להגדלת מלאי הדיור הציבורי.
- שינוי הקריטריונים האכזריים לקבלת דירה בדיור הציבורי.
- הפרשת קרן קבועה לשיפוץ דירות הדיור הציבורי ועמידה בדרישות החוק
- הפרשת קרקעות ותכנון ארוך טווח ביחס לביקוש ובניתוב הביקושים לשיפוץ רווי לאזורים ובפיזור גיאוגרפי במודלים שונים תוך התאמתם לאופי המקום.
- חיוב אנרגיות מתחדשות בהתחדשות עירונית ופרויקטים נוספים המתאימים לכך.

צמצום פערים מגדריים בישראל

חברה בריאה ומשגשגת היא חברה בה לכל חברה יש הזדמנות הוגנת להשתתף בכל פעילות כלכלית, פוליטית וחברתית. נכון ל-2017, נשים בישראל מובילות בשני פרמטרים: עוני והשכלה אקדמית. על פי נתוני מדד

השוויון המגדרי של הפורום הכלכלי העולמי, ישראל מדורגת [במקום ה-44](#) (מתוך 144 מדינות), נמוך יותר ממדינות מתפתחות כגון אקוודור. הפערים המגדריים בישראל מתבטאים בתחומים הבאים:

1. אי-שוויון בשכר ובהזדמנויות - [אישה](#) בישראל משתכרת פחות מגבר לשעה, לעבודה ובכלל. שכרה החודשי של אישה בישראל עומד על 68% משכרו של גבר בממוצע¹. שכרה של אישה בעלת השכלה אקדמית עומד על 61% משכרו של גבר בעל השכלה דומה¹ ושכרה החודשי הממוצע של מנהלת עומד על 75% משכרו של מנהל. פערי השכר מחריפים על הגיל¹. סיבה מרכזית לפערי השכר הוא בידול תעסוקתי ותת הערכה למקצועות הנפוצים בקרב נשים: השכר הממוצע במקצועות הנפוצים בקרב גברים עומד על 13,858 ש"ח כפול מהשכר הממוצע במקצועות הטיפול וההוראה, הנפוצים בקרב נשים שעומד על 6591 ש"ח¹. נשים מהוות 63% מעובדי הקבלן, 62% ממקבלי הבטחת הכנסה ו-63% ממשתכרי שכר מינימום. סיבה נוספת לפערי השכר בין נשים לגברים הוא העבודה השקופה במסגרת הבית, בה נושאות הנשים [ב-70%](#) מהנטל². נתון זה מביא לכך שכ-30% מהנשים עובדות במשרות חלקיות וקידומן נפגע בשל הקונפליקט בין עבודה למשפחה. פערי השכר מחמירים עם הגיל ומשפיעים גם על החיים שלאחר הפרישה

2. ייצוג לא שוויוני במוקדי קבלת החלטות - בישראל של 2018 שיעורן של נשים הוא 51% מהאוכלוסייה אך ייצוגן במוקדי קבלת ההחלטות הינו נמוך מאוד. רק 28% מחברי הכנסת, 23% מחברי הסגל הבכיר באוניברסיטאות, 3% מראשי הרשויות המקומיות, 3% מראשי הדירקטורים בחברות הציבוריות ו-15% מהמנכ"לים בישראל הן נשים.³ [ממחקר](#) שביצעה חברת Dell ב-50 ערים גדולות בעולם (בנייהן תל אביב) עולה כי רק 2% בלבד ממימון קרנות הון הסיכון בעולם, הופנו לעסקים שנוסדו על ידי נשים ([הדו"ח המלא](#)). ישנם חסמים רבים לתת-ייצוגם של הנשים במוקדי הכוח בחברה: חסמים תרבותיים – תפיסה של היכולת להנהיג כמצריכים תכונות אופי המזוהות תרבותית עם גברים; חסמים מבניים – קושי ביכולת לאזן בין חיי משפחה ומשרה בכירה, העדר גמישות בהסדרי העבודה והעדר תמיכה וקשרים; חסמים פנימיים של הנשים דוגמת חוסר ביטחון, אשר מקורם לרוב בסטריאוטיפים הנוגעים למגדר ולתפקיד האישה; מחסור במנגנונים שיעודדו שוויון מגדרי.⁵

3. משפחות חד הוריות - בראש 89% מהמשפחות החד הוריות בישראל עומדות נשים ו-82% מהן עובדות. על פי נתוני משרד האוצר [ב-43% מהגברים](#) אינם משלמים מזונות ומבחני ההכנסה שמפעיל הביטוח לאומי מביא לכך שכ-26% מהמשפחות החד-הוריות חיות מתחת לקו העוני³. מספרים אלו עולים משנה לשנה עם [העלייה](#) באחוזי הגירושים⁴. המחיר הכלכלי החברתי הכולל של גירושין נאמד [באנגליה](#) בכ-46 מילארד פאונדים. [הנתונים מספריים בישראל](#). בנוסף, כתוצאה [משינויים](#) בדפוסי הנישואין והפריון בישראל כמו בכל המדינות המתועשות, עולה מדי שנה מספרן של האימהות היחידניות והוא עלה בישראל פי שלוש בתוך 25 שנה³

4. אלימות נגד נשים - אלימות כלפי נשים, ובמיוחד אלימות מינית, היא ביטוי למעמדה הנחות של האישה בחברה. נתוני איגוד מרכזי הסיוע מראים כי [אחת מכל שלוש נשים](#) בישראל ואחת מכל חמש ילדות חווה פגיעה מינית ורק 6% מהפגיעות מדווחות⁶. כ-5000 תיקים נפתחים בשנה במשטרה, 63% מתוכם

נסגרים, ברובם מחוסר ראיות⁶. כ-28% מהפגיעות האלימות בחברה מתרחשות בתוך המשפחה, עיקר האלימות מכוונת נגד נשים וילדים ונתון זה עולה מדי שנה⁷. בכל 17 ימים בממוצע נרצחת אישה בישראל.

מתמונת המצב המתוארת עולה כי יותר ויותר נשים בישראל חיות כיום במתח כלכלי ונפשי, כלואות במרוץ אינסופי בין העבודה שמחוץ לבית לבין העבודה שבתוך הבית, נדחקות לאחור מקידום והזדמנויות ואינן ממשות את הפוטנציאל והכשרונות שלהן. מדינות מתקדמות בעולם מבינות שאי-שוויון מגדרי פוגע בכלכלה, פוגע בצמיחה ופוגע בחברה. מחקר עדכני של [חברת מקנזי](#) מצא שצמצום מלא של הפערים בין גברים לנשים בשוק העבודה העולמי יגדיל את הכלכלה ב-28 טריליון דולר עד 2025 (ב-40%)⁸. צמצום הפערים המגדריים בחברה הוא לא רק הדבר הצודק לעשות אלא גם הדבר החכם ביותר לעשות.

צעדי מדיניות נדרשים:

צמצום פערי שכר והזדמנויות בשוק העבודה

מדינות שונות מנסות בדרכים רבות לפעול לקידום שכר שווה לעבודה שווה במקומות עבודה. ברוב המקרים ההצלחה אינה גדולה ממגוון סיבות. חוק שכר שווה קיים בישראל, אך בשל חוסר אכיפה ובשל החשש של נשים לתבוע את המעסיק ומחסור בנתונים על רמות השכר של העובדים האחרים, החוק בעצם לא מייצר מציאות שוויונית. באיסלנד נחקק חוק חדש שמחייב מעסיקים להגיש דו"חות שנתיים של נתוני שכר למדינה ובכך למנוע סופית את התופעה.

- קידום חקיקה לפיה חברות ציבוריות וחברות המקבלות מענקים מהמדינה יחויבו לפרסם דו"ח שנתי של נתוני שכר העובדים לפי מגדר וכן נתונים על הרכב ההנהלה מפולחים לפי מגדר ([חוק השכר השווה של איסלנד](#)).
- תיקון לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, אשר יקלו על עובדות לטעון לאפליה על רקע מגדרי גם בהקשר של יחסיות משרה. הוספת סעיף 9(א) (3) - לעניין שכר העבודה - אם קבע המעסיק שכר שונה בין עובדים כשמדובר בעבודה שווה. לעניין זה ייראו שכר שונה גם בהקשר ליחסיות המשרה.
- חיזוק משמעותי של הנציבות לשוויון הזדמנויות בעבודה באמצעות הגדלת תקציבים ותקנים על מנת שתוכל להרחיב הענקת תמריצים לחברות שוויוניות, לייצר קמפיינים ציבוריים לקידום שוויון בשכר ובהזדמנויות ולהעניק הכשרות, השתלמויות והדרכות לחברות בנושא קידום שוויון בעבודה.
- מימון תכניות הכשרה לשיפור יכולות מו"מ לנשים בשוק דורשי העבודה וכן פיתוח סימולטור שכר דיגיטלי מטעם משרד העבודה.
- קידום חקיקה שתעגן איסוף נתונים ממוסד בנוגע לפערים בין גברים ונשים בחברה אשר ישמשו תשתית ומנוף לקידום השוויון.

השקעה במסגרות חינוכיות חינוכיות לגיל הרך - Universal Childcare

חסם מרכזי המעכב נשים בשכר ובקידום בשוק העבודה הינו המחויבות לטיפול במשפחה. גם כיום נשים נושאות בכ-70% מנטל הטיפול במסגרת הבית ('העבודה השקופה'). העלויות הגבוהות של מסגרות חינוכיות לגיל הרך (3,600 ש"ח בממוצע לילד לחודש) בשילוב יכולת ההשתכרות הנמוכה יותר של הנשים, מביא לכך שנשים הן אלה שעובדות פחות שעות ועובדות יותר במשרות חלקיות. [הפורום הכלכלי העולמי](#) מגדיר סבסוד מסגרות חינוכיות לגיל הרך כמנוף מרכזי לצמצום פערים מגדריים במדינה ולהעלאת התל"ג. מדיניות זו מיושמת במדינות סקנדינביה ובשנים האחרונות גם בקנדה ובמדינות נוספות. [מחקרים](#) מלווים בקנדה משנת 2012 מראים שעבור כל דולר שהושקע בסבסוד מסגרות חינוכיות לגיל הרך התרומה החוזרת לכלכלה היא בין 1.5-3 דולרים. [מחקרים](#) של הבנק העולמי מראים שבהוספת הערך הפדגוגי של מסגרות חינוכיות איכותיות ומפוקחות לגיל הרך התרומה החוזרת לחברה היא של 7 דולרים על כל דולר של השקעה.

במלטה נכנס לתוקף ב-2013 [חוק חינוך חינוך](#) מגיל אפס להורים עובדים - [להלן התכנית](#). מחקר מלווה של [האיחוד האירופי](#) בחן את הצלחת התכנית. כמו כן, מצורפת [סקירה משווה בנושא חינוך לגיל הרך בעולם \(מכון ון-ליר\)](#).

בישראל כבר ב-1984 תוקן חוק חינוך חינוך חינוך ונקבע שהחוק יוחל מגיל שלוש אך תיקון זה נקבר בחוק ההסדרים עד שאומץ ב-2012 בעקבות ועדת טרכטנברג שהמליצה במקור על החלת החוק מגיל 3 חודשים.

קידום חקיקה לסבסוד של מסגרות חינוכיות איכותיות ומפוקחות לגיל הרך להורים עובדים מגיל חצי שנה.

קידום ייצוג שווה של נשים בעמדות מפתח בפוליטיקה ובעשייה

חברה מאוזנת ויציבה היא חברה בה כלל אזרחיה מיוצגים באופן שווה בתהליכי קבלת ההחלטות הציבוריות. כיום המצב רחוק מכך ועל אף שנשים מהוות 51% מהאוכלוסייה בישראל, הן אינן שותפות מלאות בקבלת החלטות רבות שמשפיעות על חייהן ועל החיים של משפחותיהן. [להלן המלצות](#) לקידום ייצוג שוויוני של נשים במוקדי קבלת החלטות כפי שנכתבו בתכנית ארגון 'איתך' ליישום החלטה 1325.

- הכללת החובה לייצוג שוויוני של נשים בסעיף 19א לחוק המפלגות, התשנ"ב-1992, ולפיה מחצית מרשימת המועמדים/ות יהיו נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה באופן כזה שברשימת המועמדים, מכל שני מועמדים ברשימה יהיה ייצוג שווה לשני בני המינים. הצעת החוק תכלול סנקציה בגין אי מילוי הוראות החוק.
- חובת ייצוג לנשים בוועדת השרים לענייני חברה וכלכלה ('הקבינט החברתי-כלכלי'), על ידי הוספת סעיף לחוק הממשלה, התשס"א-2001 המתייחס להרכב ולסמכויות ועדת השרים לענייני חברה וכלכלה, לרבות חובת ייצוג שוויוני לנשים בוועדה.
- המשך וחיזוק המגמה לייצוג שוויוני למגוון קבוצות האוכלוסייה בדרגים הבכירים במשרדי הממשלה, לרבות בתפקידי מנכ"ל משרדים ממשלתיים. יישום מלא של הוראות סעיף 16 לחוק שיווי זכויות האישה, התשנ"א-1951, הקובע ביטוי הולם לנשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה בוועדה ציבורית, ועדת חקירה ממלכתית, ועדת בדיקה ממשלתית וצוות לעיצוב מדיניות לאומית בכל תחום.

- תיקון סעיף 6(א) לחוק הדיינים, התשט"ו - 1955 הכללת חובת ייצוג הכוללת לפחות 40% ייצוג לאחד מבין שני המינים בוועדה למינוי דיינים. חלת חוק שיווי זכויות האישה על גופים למינוי אנשי דת, על ידי תיקון סעיף 7(ג) לחוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951 וביטול ההחלטה מתחולת חוק שיווי זכויות האישה.
- תיקון סעיף 35 לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965 והכללת החובה שלפיה בכל צמד מועמדים ברשימה יהיה ייצוג לשני המינים. הכללת חובת ייצוג שוויוני לנשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה בוועדות ממונות, על-ידי תיקון סעיף 145 לפקודת העיריות [נוסח חדש]. עידוד מנהיגות של נשים ברמה המקומית על ידי הכשרות ותמיכה של חברות מועצה מכהנות או שכינה בעבר. חובת תשלום שכר לחבריות מועצה מכהנות.
- יצירת קמפיינים לעידוד מנהיגות של נשים ולעידוד בחירה של נשים לכל תפקידי ההנהגה והשלטון. שילוב שוויוני של נשים בתכניות אקטואליה במדיה.
- ייצוג שוויוני בוועדה לבחירת שופטים בין נציגי הכנסת ונציגי הממשלה.
- הרחבת סעיף 2ג6 לחוק שיווי זכויות האישה והכללת ניתוח מגדרי בכל ועדה ציבורית וצוות לעיצוב מדיניות לאומית שממנה משרד ממשלתי, הכול בהתאם להגדרות סעיף 1ג6(ב) לחוק.
- [חינוך](#) מנגנוני האכיפה לייצוג נשים בדירקטורים ציבוריים, כולל הפעלת עיצומים כספיים במקרה הצורך וקידום חקיקה האוסרת על מינוי קרובות משפחה של בעל השליטה לדירקטוריון.
- עידוד יזמות עסקית נשית - נשים יכולות לחזק את מעמדן בפתירת עסקים קטנים או בהשתלבות ביזמות עסקית. אנו נקדם מימון והשקעה רציניים בתכניות שמעניקות סיוע במגוון דרכים לנשים עצמאיות וסיוע לנשים יזמות בהקמה ומימון חברות. עידוד מנהיגות נשים במגוון הקהילות והתחומים השונים, בתמיכת נשים מהקהילות המגוונות. הגברת נגישות להון

שיפור תנאי התעסוקה והשכר במקצועות הטיפול והחינוך המיוצגים ברובם על ידי נשים

- נשים בישראל ובעולם עוסקות יותר במקצועות [הטיפול וההוראה](#) : חינוך וטיפול בילדים, טיפול בקשישים, בחולים, בבעלי מוגבלויות, סיוע לנתמכי סעד, לסובלים מהתמכרויות, לאסירים ולנפגעי אלימות לסוגיה. אלו העבודות החיוניות ביותר לקיומה ולחוסנה של חברה וכרוכות בעבודה קשה. למרבה הצער, לא קיימת הלימה בין החיוניות של מקצועות אלו לקיומה של החברה לבין רמות השכר, התנאים הסוציאליים והמעמד החברתי-מקצועי שלהם. מצב זה מהווה את אחת הסיבות העיקריות לפערי השכר בין נשים לגברים במשק. בנוסף, הקיצוצים העמוקים בתקציבי הבריאות, החינוך והרווחה בעשורים האחרונים הביאו לכך שמרבית העוסקות והעוסקים במקצועות אלה נאלצים לתפקד בתנאים של עומס יתר, צפיפות ומחסור בתקנים.
- בכדי לפעול לצימצום הפערים המגדריים יש לפעול לשיפור תנאי התעסוקה, העלאת רמות השכר וקידום מעמדם החברתי-מקצועי של העוסקות והעוסקים במקצועות הטיפול בישראל למען החברה כולה.
- יישום מדיניות של השקעה במערכות החינוך, הבריאות ובשירותים החברתיים שתאפשר את העלאת שכרן ושיפור תנאי העבודה של העוסקות והעוסקים במקצועות הטיפול וההוראה - הוספת תקנים, צמצום העומס והצפיפות ושיפור תנאי העבודה, זאת בניגוד למגמה הנוכחית של צמצום השירותים, הפרטתם והוזלת עלותם.

- [תיקוני חקיקה](#) שיגבילו ואף ימנעו העסקה דרך חברות כוח אדם וקבלן וקידום העסקה ישירה ([הצעת חוק העסקה ישירה בגופים ציבוריים](#)). העסקה פוגענית זו הולכת ומתרחבת במקצועות הטיפול על צמצום השירותים והוזלתם.
- קידום פרופסיונליזציה של מקצועות אלו כעיסוקים הדורשים הכשרה והתמחות ומספקים תעסוקה מקצועית במשרה מלאה לטווח ארוך עם אפשרויות קידום. הסדרת עיסוק בחקיקה.
- העלאת המודעות הציבורית לחשיבותם של המקצועות הטיפוליים.

תקופת לידה נפרדת לאבות

מנוף נוסף שמגדיר הפורום הכלכלי העולמי לצמצום הפערים המגדריים הוא תקופת לידה נפרדת לגברים. ישראל מפגרת אחרי מדינות ה-OECD בנושא זה וטרם אימצה את ההנחיות הבינלאומיות הקובעות כי יש לייחד חופשת לידה לגבר, שאינה באה על חשבון חופשת האם. מ-1998, גברים שחלקו את חופשת הלידה עם בנות זוגן, זכאים לדמי לידה, בתנאי שהאישה חזרה לעבודה ורק לאחר שחלפו 6 שבועות מיום הלידה. כלומר, הגבר זכאי לבחור באפשרות של חופשת לידה בתנאי שהאישה חוזרת לעבודה. בנוסף, קיימת אפשרות לקחת רק 7 ימים של חופשת לידה משותפת לשני ההורים ביחד אבל במקרה זה רק האב יקבל תשלום על שבוע זה. מדיניות זו לא מעודדת גברים לצאת לחופשת לידה ובשנת 2016 גבר אחד לכל אלף נשים ניצל את הזכויות. מדיניות זאת מחזקת את הבנייה החברתית כי נטל גידול הילדים הוא על האישה. חובת חופשת לידה גם לגברים (לא במקום נשים אלא בנוסף) מיושמת בשבדיה, שם הורים זכאים ל-480 ימי חופשה ביחד והחל משנת 2016, בכדי לעודד יותר גברים לנצל את חופשת הלידה, הוקצו לגברים בשבדיה 90 ימים, אותם הם לא יכולים להעביר לאם, ולכן אם האב לא ינצל אותם ההטבה תתבטל.

חיוב האב לקחת חופשת לידה מבטל תמריץ העסקה וקידום של גברים על פני נשים ומעודד שוויוניות במשק. בטווח הארוך נשים יגדילו את שעות העבודה שלהן, כיוון שכעת נטל גידול הילדים יתחלק באופן שוויוני יותר וההשקעה תחזיר את עצמה בזכות מימוש הפוטנציאל התעסוקתי של נשים בשוק בעבודה. תחשיבים מראים כי ההשקעה של 3.5 מיליארד ש"ח בשנה בתקופת לידה נפרדת לאבות תביא להחזר של 3.8 מיליארד בשנה למשק ([התחשיב המלא](#)). [מחקרים במדינות](#) נוספות מראים גם הם את התרומה של המדיניות לצמיחה.

- קידום חקיקה המגדירה תקופת לידה נפרדת בת שבועיים לאב (לא רק לאבות לתאומים). התרומה של תקופת לידה נפרדת לגברים חשובה לא רק לקשר בין האב לילדיו, אלא משפיעה לחיוב גם על שוק העבודה ועל צמצום פערי השכר וההזדמנויות בין נשים לגברים.
- הרחבה והשקעה בפרויקטים ותכניות לקידום 'זוגיות והורות שוויונית' המעניקים ידע, תמיכה וכלים לזוגות טריים והורים צעירים בנושאים הקשורים להורות ובניית קשר זוגי ומשפחתי יציב.

איזון בין חיי העבודה לחיי המשפחה

מבנה שוק העבודה, כפי שהוא כיום, פוגע בקידום שוויון מגדרי. ריבוי שעות העבודה והקונפליקט בין חיי עבודה ומשפחה מעמיד נשים וגברים בפני קשיים ואתגרים רבים ומהווה חסם לשוויון בהזדמנויות ובשכר. המבנה של

שוק העבודה פוגע בגברים לא פחות מנשים. יותר ויותר אבות רוצים את האפשרות לטפל וליהנות מזמן נוסף עם ילדיהם, אך הם מוצאים את עצמם נענשים אם הם בוחרים לצמצם את משרתם או לצאת מוקדם מהעבודה. הקונפליקט בין מכלול התפקידים בעבודה ובבית מייצר לחצים וקשיים הפוגעים בחיי המשפחה. קונפליקט זה קשור גם לגידול ב**היעדרויות** בעבודה, גידול ב**תחלופת** עובדים, ירידה בביצועים ובפריון העבודה והידרדרות בבריאות. העיסוק בנושא איזון בין חיי עבודה ומשפחה תופס מקום משמעותי יותר ויותר במדינות המתקדמות. בגרמניה קוצר יום העבודה ל-7 שעות והמחקרים מראים על גידול בפריון העובדים ומדינות נוספות ב-OECD עוסקות בקידום המודעות הציבורית ועיצוב מדיניות בנושא (**סקירה השוואתית**).

- מתן תמריצים לחברות המעודדות איזון בין חיי עבודה ומשפחה.
- קידום הכשרות והשתלמויות לחברות בנושא סטרס בעבודה וחשיבות האיזון עבודה-בית.
- קמפיינים להעלאת המודעות הציבורית (**דוגמה מדרום קוריאה**)

תמיכה פורמלית בבני משפחה מטפלים

בעשורים האחרונים עולה וגוברת המודעות ברחבי העולם לחשיבות הצורך להתייחסות לבני משפחה המעניקים טיפול לא פורמלי לקרוביהם לאור מגמת ההזדקנות של האוכלוסייה. מודעות זו נובעת הן בשל ההבנה הגדלה והולכת אודות מרכזיותם של בני המשפחה במתן מענה לצרכי הטיפול והסיעוד, והן ברמת המחיר האישי, הכלכלי והאישי שבני המשפחה משלמים אגב ביצוע תפקידם. השווי הכלכלי של טיפול זה מוערך בכ- 470 מילארד דולר (נכון לשנת 2013) (**סקירה השוואתית בינלאומית מטעם ארגון לבני משפחה מטפלים בישראל**). מחקרים מראים כי נשים עדיין נושאות בעיקר הנטל של הטיפול בכל בני המשפחה, נתון זה מהווה חסם נוסף בצמצום הפערים המגדריים. על כן, יש צורך גיבוש מדיניות ברורה ביחס למעמד ולזכויותיהם של בני משפחה מטפלים, במכלול מערך השירותים החברתי והרפואי.

- מתן הכרה חוקית "פורמלית" במעמד המטפלים הלא-פורמליים ואיסור הפלייתם.
- עיגון חוקי של סל שירותי מידע, תמיכה, העצמה, הקלה והנגשה לאוכלוסיית בני המשפחה המטפלים;
- הסדרה סטטוטורית של מתן תשלום כספי, גמלאות והטבות כספיות ישירות לבני משפחה מטפלים, וזאת ללא קשר לזכויותיהם במקום העבודה.
- קביעה חוקית של מגוון הטבות ותמיכות הקשורות עם מקום העבודה, לרבות הקניית זכות חוקית לחופשות (בשכר וללא שכר), דפוסי עבודה גמישים, ושירותי תמיכה.
- קביעת מסגרת פורמלית של מערכי תמיכה בבני משפחה מטפלים באמצעות כלי מדיניות מס והטבות מס (מנגנוני זיכוי, ניכוי, פטורים והנחות);
- עידוד וייזום של מגוון מנגנוני תמיכה נוספים – מערכים מקוריים, חדשניים, ומשלבי טכנולוגיה המסייעים ומקילים על בני משפחה להעניק את הטיפול.

סיוע למשפחות חד-הוריות

בראש 89% מהמשפחות חד-הוריות עומדות נשים וחלקן של משפחות אלו שחיות בעוני גדול מחלקן באוכלוסייה כולה. משפחות חד-הוריות רבות בישראל חוות קשיים כלכליים, חברתיים ורגשיים רבים, מצב זה מעמיק ומחריף את הפערים המגדריים בחברה.

- הגדלת תקרת השכר לקבלת הבטחת הכנסה למשפחות חד הוריות, כך שיתאפשר להורים עצמאים להשתכר בשכר יחסית גבוה ללא ביטול מלא של הקצבה ויתמרץ השתתפות בשוק העבודה.
- שינוי תנאי הזכאות להבטחת הכנסה עבור חד-הוריים כדי שיזכו להטבות שונות שמקבלים מקבלי הבטחת הכנסה.
- שינוי תנאי הזכאות למענקי עבודה כדי לעודד השתתפות בשוק העבודה.
- מימון וקידום תכניות ליווי תעסוקתי, ליווי למציאת עבודה ותכניות תמיכה הורית כדי להקל על הקשיים והאתגרים העומדים בפני הורים עצמאים.

ביטחון אישי ומניעת אלימות ותוקפנות נגד נשים

זהו כתם לחברה שלנו שנשים נרצחות, מוכות, נפגעות ומדוכאות בשל היותן נשים. אף אישה ואף איש אינם חופשיים עד שהם לא בטוחים. המילה ביטחון נקשרת בישראל ללוחמה והגנה מפני אויב חיצוני ומשאבים רבים מושקעים בכך. אולם נשים ישראליות רבות סובלות מפגיעה רציפה ומתמשכת בביטחון האישי, במרחב התנועה שלהן ובשלמות גופן, על פי רוב מידיהם של אנשים הקרובים אליהן. יש לפעול בכל דרך ובנחישות [למיגור](#) תופעות ההטרדה, התוקפנות והאלימות נגד נשים וילדים ולהעלאת הביטחון האישי של נשים בכל גיל ובכל המגזרים בחברה.

- הקלה על דיווח ושיפור משמעותי של אופן הטיפול בתלונות של נשים.
- הקמת בתי דין נפרדים המתמחים בטיפול בעבירות מין. בהם יקבעו סטנדרטים של חקירת מתלוננות וחשודים שלא יהיו נתונים לפרשנויות וביקורות. השופטים והצוותים המשפטיים יעברו הכשרה ויהיו בקיאים בסוגיות עבירות המין.
- הקמת יחידת ידע במשטרת ישראל, לצד אגף החקירות, שתעמיק את הידע ותלווה את אגף החקירות בטיפול בעבירות מין ועבירות נגד נשים.
- החרפה משמעותית של הענישה וההרתעה נגד ביצוע עבירות מין ותקיפת נשים וקטינים.
- יישום התכנית הלאומית למאבק באלימות נגד נשים ואלימות במשפחה. מימון והרחבה של מרכזים לטיפול אלימות במשפחה ומעונות לנשים במצוקה. הרחבה והעמקה של שירותי שיקום וטיפול בגברים אלימים.
- גיבוש נהלים סדורים לבדיקה ושמירת ראיות פורנזיות של נשים שנפגעו מינית.
- הגמשת הקריטריונים בקצבאות ביטוח לאומי לנפגעות תקיפה מינית והרחבת סל השיקום והמענה הטיפולי (טיפול פסיכולוגי, מחלקות אשפוז וטיפול ייעודיות, דיור מוגן לתקופה ותמיכה לחיים).

חינוך מגדרי מגיל הגן

בתי הספר והגנים שלנו יכולים לשמש כמנועי צמיחה חברתית, לעורר השראה בקרב בנות ובנים לממש את מלוא הפוטנציאל שלהם, חופשיים מצפיות מגדריות. המגדר קיים בכל מרחב חינוכי : בתקשורת בין התלמידים ובין המורה לתלמידים/ות, בספרי הלימוד ובתכניות הלימוד, בבחירת המגמות, בהפסקות בין השיעורים, בחזות של סביבת הלימוד, בצורת הפנייה והדיאלוג בין כולם ועוד. מחקרים מראים על הבניות מגדריות מרובות בכל הזירות הללו הפוגעות בשוויון המגדרי. כדי לייצר שינוי ולהעמיק את השוויון המגדרי נחוץ אם כן שינוי מהותי ורב מערכתי בתרבות הארגונית כמסגרת לקידום השוויון המגדרי.

- החינוך לשוויון מגדרי בישראל הוגדר כהוראה מחייבת בחוזר מנכ"ל תשס"ג (4-9.4) אשר קבע את עקרונות היסוד עליהם יושתת. מאידך, הוא לא מופיע בתכנית האסטרטגית השנתית של משרד החינוך הקובעת את יעדי החובה לשנת הלימודים (כמו למשל: ציונות, כבוד לאחר וכו'). המשמעות בפועל היא שלא כל בתי הספר מיישמים את התכניות. על כן, יש להפוך את ההנחייה המחייבת למעשית, קרי, הכללת השוויון המגדרי ביעדי התכנית האסטרטגית השנתית
- היחידה לשוויון בין המינים במשרד החינוך היא הגוף האחראי על קיום ההוראה לחינוך לשוויון מגדרי. היחידה יצרה תכניות לימוד, סדנאות, חבילות תוכן והשתלמויות. התקציב היחידה כיום מיועד ל-300 שעות סך הכל וכוללים כיום במגוון של היישומים כ-100 בתי ספר בלבד. יש לחזק משמעותית את תקציבי היחידה כדי שיתנו את המענה הנחוץ לכל בתי הספר והגנים.

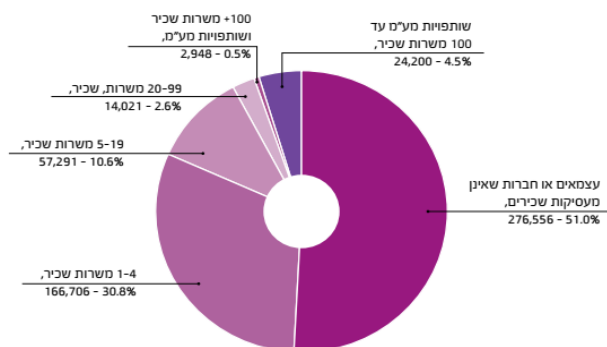
עסקים קטנים ובינוניים – הדרך המרכזית לצמיחה כלכלית ארוכת טווח,

מכלילה ומאוזנת במשק הישראלי

א. המצב הקיים

בישראל מועסקים כ-4 מיליון איש בכל הענפים הכלכליים מהם כ-75% במגזר העסקי. בשנת 2017 פעלו בישראל 542 אלף עסקים, 99.5% מהם היו עסקים זעירים, קטנים ובינוניים (עד 100 עובדים).

תרשים 3.1: התפלגות מספר העסקים במגזר העסקי לפי קבוצות גודל, 2016

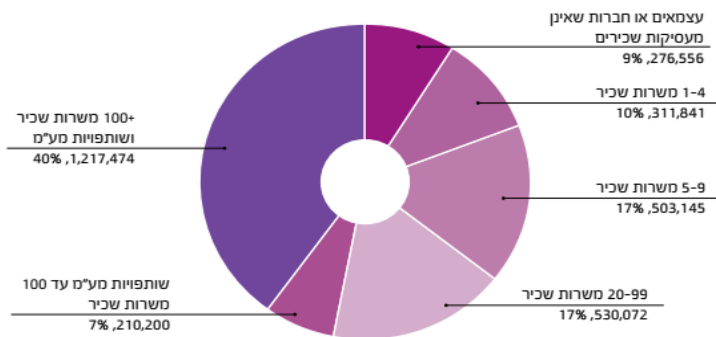

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

מספרם של העסקים הזעירים (1-4 עובדים) עמד על 166 אלף (30% מהעסקים) והם העסיקו כ-11% מהעובדים במגזר העסקי ותרמו כ-11% מהתוצר. נוסף עליהם פועלים במשק כ-276 אלף עצמאים שאינם מעסיקים עובדים כלל (כ-9% מהמועסקים במגזר העסקי) ומשקלם בתוצר העסקי היה 10%.

מספר העסקים הקטנים, המעסיקים 5-19 שכירים, עומד על 57 אלף עסקים. הם מעסיקים 18% מהשכירים במגזר העסקי, וחלקם בתוצר עומד על 15% מהתוצר העסקי. מספר העסקים הבינוניים, המעסיקים 20-99 שכירים, עומד על 14 אלף עסקים. הם מעסיקים 19% מהשכירים במגזר העסקי, ותרומתם לתוצר עומדת על 18% מהתוצר העסקי.

תרשים 3.2: התפלגות מספר המשרות במגזר העסקי לפי קבוצות גודל, 2016

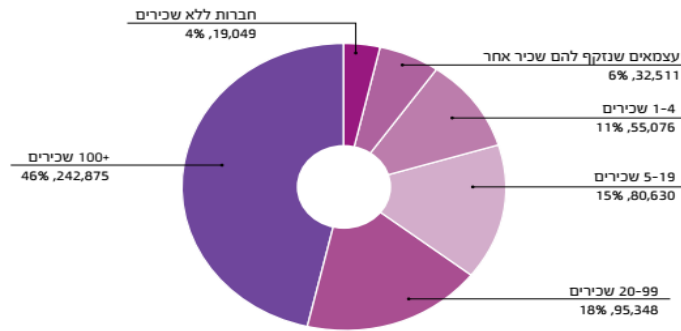
מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

4 משרות אלו כוללות 2.77 מיליון משרות שכיר וכן 276 אלף עצמאים שמעסיקים את עצמם.

סה"כ תרמו העצמאים, העסקים הזעירים, הקטנים והבינוניים כ-54% מהתוצר העסקי, העסיקו כ-57% מהמועסקים במשק ותרמו כ-42% מערך הייצוא¹³.

¹³ מקורות: דוח העסקים הקטנים והבינוניים 2018 ודוח OECD על עסקים קטנים ובינוניים בישראל 2016 בעמוד 21.

תרשים 3.3: התפלגות תוצר במגזר העסקי (במיליוני ש"ח) לפי קבוצות גודל, 2014

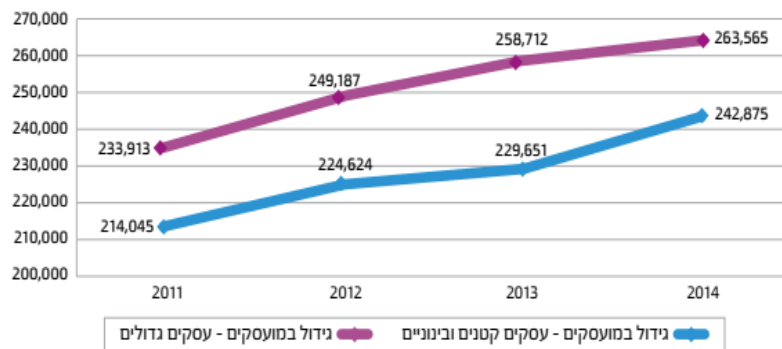

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

המסקנה: עסקים זעירים, קטנים ובינוניים מהווים יותר ממחצית מהמגזר העסקי במונחי תוצר ותעסוקה.

עסקים זעירים, קטנים ובינוניים מהווים חלק מרכזי וחשוב בפיתוח יוזמות עיסקיות חדשות במשק ומהווים רובד חשוב בהתאמת כוח העבודה לדינאמיות הרבה של שוק התעסוקה בכל משק מפותח. האפשרות של אדם לפתוח עסק חדש, ליזום התחלה חדשה ולקחת את גורלו בידו היא חלק חשוב ומרכזי בצמיחה שאינה מתרכזת רק בקונגלומרטים הענקיים שמקבלים הטבות מס עצומות או אצל הטייקונים שיכולים לדבר ישירות עם שר האוצר או שר הכלכלה. עסקים אלו הם עמוד השדרה של צמיחה מאוזנת ומכלילה במשק, צמיחה שמקטינה את אי השוויון במשק ושפירותיה מגיעים לכל אדם ואדם ללא קשר למוצאו או מעמדו בחברה. כך, קצב הגידול של התוצר במגזר העסקים הקטנים והבינוניים היה זהה למעשה לזה שנצפה עבור העסקים הגדולים ובעידוד המתאים – עסקים קטנים ובינוניים יכולים אף להשיג את העסקים הגדולים בקצב הצמיחה:

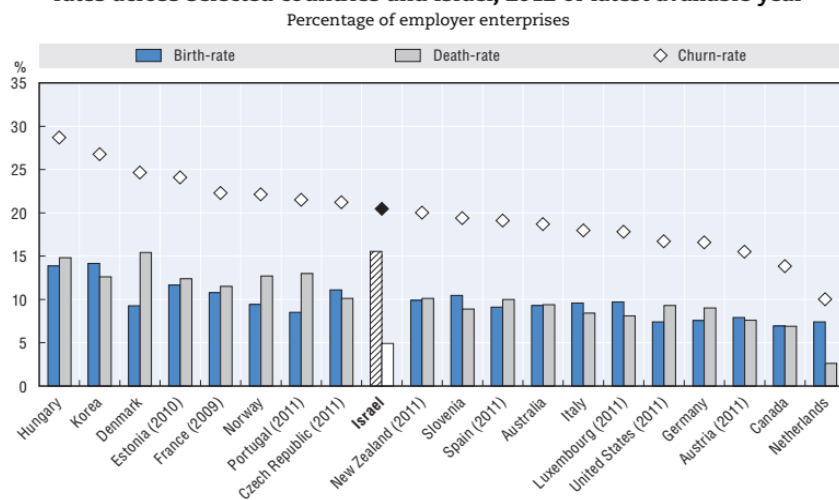
תרשים 4.5: התוצר הריאלי של העסקים (במיליוני ש"ח, במחירי 2014), 2011-2014

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני סקר עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

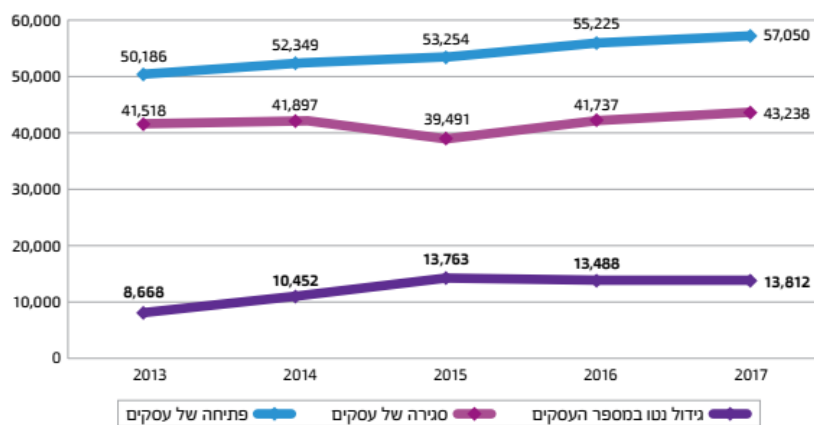
סקר שנערך על ידי OECD ב-2016 מצא כי שיעור היזמות בישראל גבוה ביחס לעולם, וישראל מדורגת בנושא זה במקום החמישי מבין 24 המדינות המפותחות. משנת 2010 יש עלייה משמעותית בשיעורי היזמות בישראל, וב-2017 כ-30% מהאוכלוסייה הבוגרת דיווחו כי בכוונתם להקים עסק בתוך שלוש שנים. חשוב להדגיש כי קצב פתיחת העסקים החדשים בישראל הוא בין הגבוהים ב-OECD:

Figure 1.4. **Annual employer enterprise birth rates, death rates and churn rates across selected countries and Israel, 2012 or latest available year**

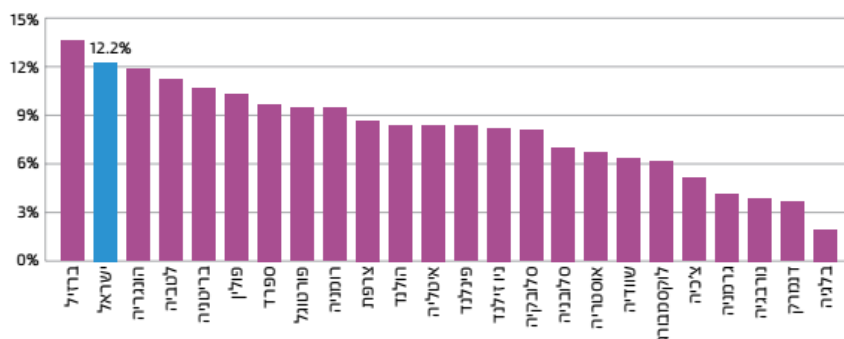
קצב הפתיחה והסגירה של עסקים בישראל הוא כזה שנטו מתווספים למשק כ-13 אלפי עסקים חדשים מידי שנה בשנים האחרונות וישראל מובילה ב-OECD בשיעור המועסקים בעסקים חדשים כאמור:

תרשים 6.1: פתיחה וסגירה של עסקים 2013-2017

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרשם העסקים

תרשים 6.5: השוואה בין-לאומית של אחוז העסקה בעסקים חדשים במגזר העסקי, 2014

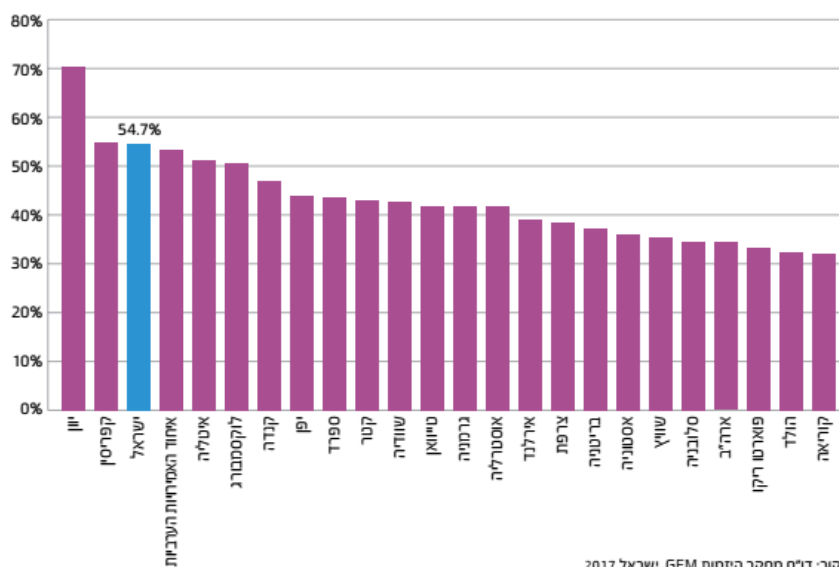

מקור: פרסום של ה-OECD: Entrepreneurship at a Glance 2017

ב. הקשיים במצב הקיים

אחד הגורמים המרכזיים להימנעות מהקמת עסק חדש בישראל הוא הפחד מהסיכון הכלכלי הקשרו עם הכישלון האפשרי שבישראל הוא אחד הגורמים המובילים להימנעות מהקמת עסק חדש:

תרשים 6.8: חשש מכישלון, השוואה מול מדינות מפותחות, 2017

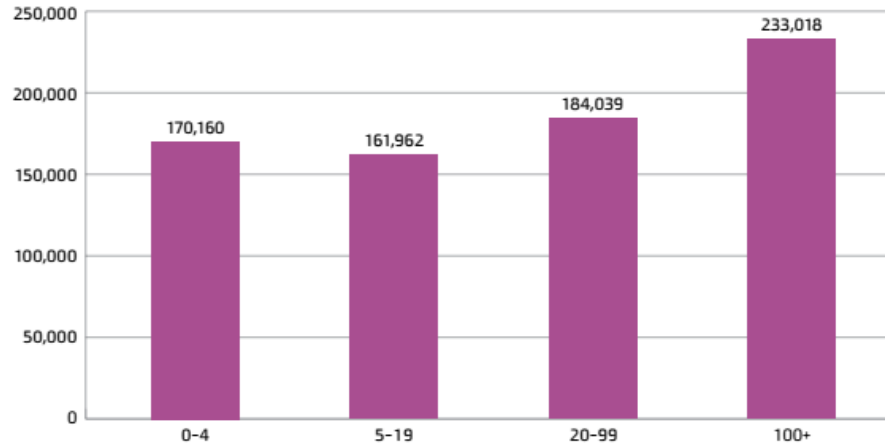

מקור: דו"ח סוקר היזמות GEM, ישראל 2017

לאור האמור – יש לנקוט בצעדים מידיים להפחתת הסיכון בפתיחת עסק חדש ולפרישת רשת ביטחון כלכלית ליזמים חדשים.

פריון העבודה בעסקים הקטנים והבינוניים אינו גבוה בהשוואה לעסקים גדולים יותר ונדרשת תמיכה ממשלתית בהעלאתו כחלק ממטרה כוללת להעלאת שכר העובדים באותם עסקים (אשר נגזר מהתפוקה והערך המוסף לעובד):

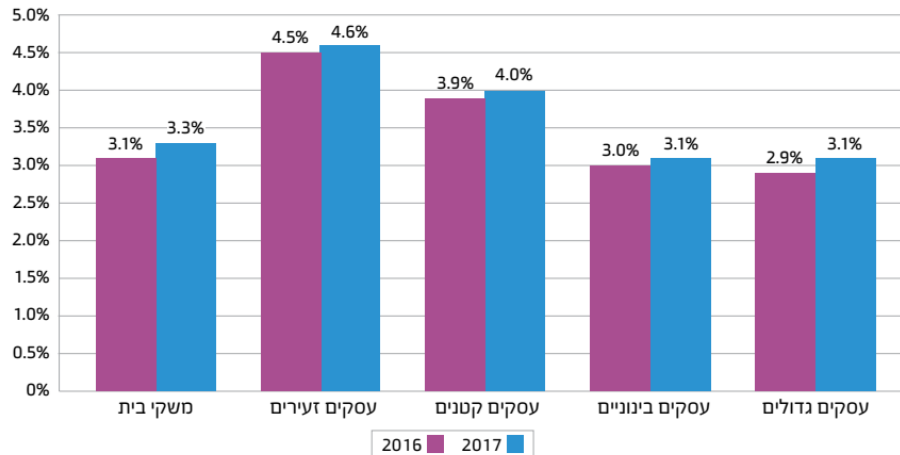
תרשים 5.2: פרוץ העבודה לפי קבוצת גודל 2014, ערך מוסף שנתי למשרת שכיר (ש"ח לשנה)

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

לכן נדרשת התערבות ממשלתית להעלאת הפריון לעובד במגזר העסקים הקטנים והבינוניים היקף האשראי הבנקאי הניתן לעסקים קטנים ובינוניים לא משקף את משקלם בתוצר או בתעסוקה והוא ניתן במחירים גבוהים מעבר לעלות הסיכון הבסיסי:

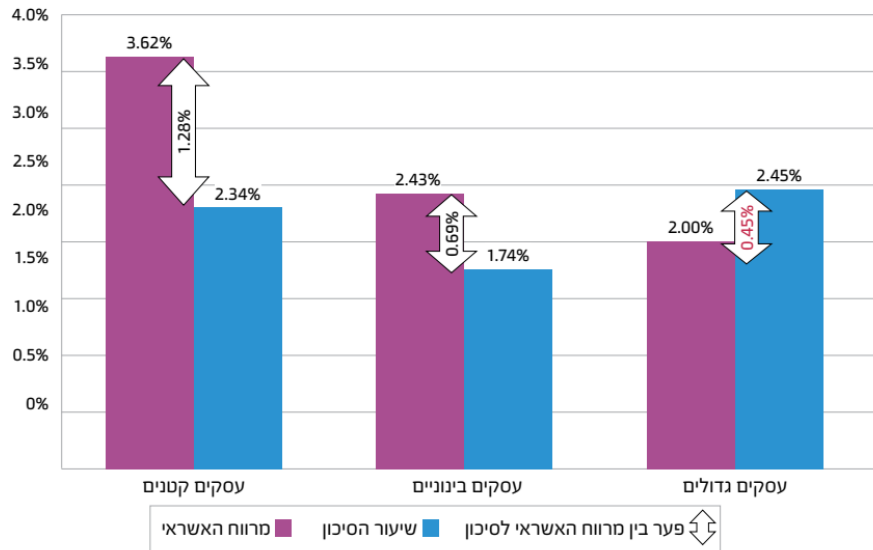
תרשים 9.3: עלות האשראי הבנקאי לפי חלוקה לגודל עסקים, חמשת הבנקים הגדולים, 2016-2017

מקור: עיבודי הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל.

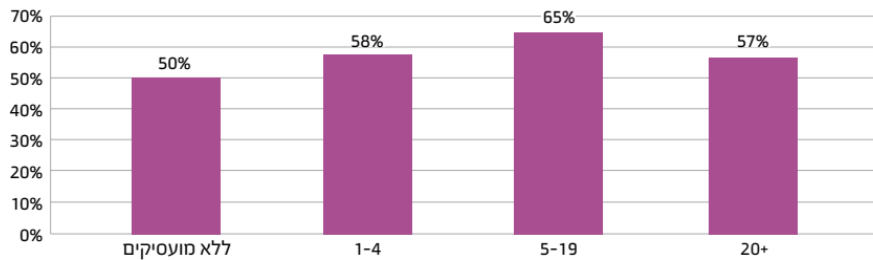
תרשים 9.4: מרווח אשראי ושיעור הסיכון, חמשת הבנקים הגדולים, ממוצע 2015-2017

מקור: עיבודי הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל.

הצורך של עסקים קטנים ובינוניים להגדלת המרווח האשראי ככלי מרכזי לצמיחה ופיתוח העסק הוא ברור:

תרשים 9.7: שיעור העסקים שהעידו על צורך להגדיל אשראי, 2017

מקור: סקר אשראי של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2018

עיקר האשראי לעסקים חדשים ומתפתחים ניתן על ידי הבנקים לאור האמור יש לנקוט צעדים להרחבת האשראי הבנקאי לעסקים קטנים ובינוניים.

ג. צעדי מדיניות נדרשים

1. דמי אבטלה לעצמאים – במטרה להפחית את הסיכון הכלכלי הקשור בהקמת עסק חדש ועל מנת שהפחד מכישלון לא יחנוק את היוזמה הכלכלית במשק יש לספק רשת ביטחון חברתית גם לעצמאים. מוצע לעשות זאת במסגרת קרן ייעודית נפרדת שתנוהל בביטוח הלאומי, שתמומן במלואה מתשלומי ביטוח דמי אבטלה חובה נוספים שישלמו עצמאים ותקנה זכאות לדמי אבטלה לפי שכר ממוצע במשק לכל מי ששילם דמי ביטוח אבטלה כעצמאי במשך 4 השנים האחרונות לפני התביעה ולא יותר מ-3 פעמים לאורך כל חייו של אדם. הפרשי עיתוי

- אקטואריים ככל שיהיו ישולמו כהלוואות גישור על ידי תקציב המדינה שתוחזר מגביית דמי הביטוח בעתיד. כך תרוסן ההוצאה התקציבית ותמומן במלואה ללא הטלת נטל עודף על השכירים או העסקים האחרים.
2. העלאת הפריון - הגדלת התמיכה של רשות החדשנות בתהליכים מגדילי פריון בעסקים קטנים ובינוניים ב-300 מלש"ח בכל שנה. תמיכה זו תעודד חדשנות ואימוץ טכנולוגיות ייצור חדשות, חשיבה מקורית בתחומי עיצוב המוצר ופיתוח ערוצי שיווק דיגיטליים וכד'.
3. מימון אשראי לעסקים קטנים – בשנת 2011 תוקן חוק המע"מ באופן שאיפשר לעסקים קטנים להוציא חשבונית מס רק עם קבלת התמורה בפועל וכך נמנע מהם הצורך לממן ימי אשראי עבור לקוחותיהם (שוטף פלוס 120 וכד'). לאור חשיבות התזרים בסיכויי השרידות של עסק קטן (מרבית העסקים הרווחיים שנסגרים – נסגרים בשל קשיי תזרים!) מוצע להגדיל מיידית את תקרת הזכאות להוצאות חשבונית מס רק בקבלת התמורה ל-10 מיליון ₪ בשנה ובכך להכפיל ויותר את מספר העסקים הזכאים לכך. מוצע עוד לצאת במסע פרסומי ממוקד לאותם עסקים על מנת שיכירו את זכותם לא להוציא חשבונית מס אלא עם קבלת התמורה לאחר שבסקר שנערך על ידי הסוכנות לעסקים קטנים נתגלה שכמחצית מהזכאים לא מודעים לכך.
4. הרחבת מקורות המימון הבנקאיים – מוצע להפחית בחקיקה את שיעור משקל נכסי הסיכון של עסקים קטנים לצורך חישוב הלימות הון על פי הוראות באזל והמפקח על הבנקים במערכת הבנקאית. כך במקום 100% משקולת להקצאת נכסי סיכון יוכלו הבנקים להקצות 50% נכסי סיכון על כל הלוואה שתינתן לעסק קטן. הדבר יוביל להרחבה משמעותית של האשראי לעסקים קטנים, לעידוד התחרות מצד הבנקים על העסקים הללו ולהורדת מחיר האשראי בתחום הן בבנקים והן בקרנות המתמחות ובגופים החוץ בנקאיים.
5. דמי מחלה ודמי אבל לעצמאיים: כדי לאפשר להם תנאי עבודה הוגנים בעת מחלה ועת צער.
6. קידום דמי לידה לעצמאיות באופן אוטומטי וללא בירוקרטיה מצד המוסד לביטוח לאומי.
7. הכרה בהוצאות לעצמאיות הנובעות מהצרכים הייחודיים שלהן לפיתוח העסק (לדוגמא, הוצאות טיפול).
8. הקלת הנטל הכלכלי עצמאיים בענף המסעדות נוכח הנתונים המדאיגים בנוגע לסגירת מסעדות.
9. הגברת השתתפות עסקים קטנים ובינוניים במכרזי משרדי ממשלה ורשויות מקומיות.
10. הקמת מוקד (call center) עם מומחי תוכן לצורך הכוונה לעצמאיים.
11. ליווי מוגבר לניהול עסק בשנה הראשונה.
12. העלאת המודעות לתרומה של עסקים קטנים ובינוניים בישראל.

מערכת החינוך

חלק משמעותי מהתקציב במדינת ישראל מופנה לחינוך, עם זאת התוצאות רחוקות מלהשיג רצון. ההוצאה הלאומית לתלמיד בגיל 0-3 היא הנמוכה מבין המדינות ב-OECD ועומדת על 22% בלבד מהממוצע. כבר קרוב לשני עשורים תלמידי ישראל מדורגים במקום ה-40 במבחני פיז"ה הבודקים מיומנויות חשיבה מסדר גבוה בתחומי הליבה, ולעומת זאת ישראל מדורגת במקום הראשון במבחן הפערים בין תלמידים חזקים לחלשים. מערכת החינוך כבר לא מעודכנת בנוגע למגמות החינוך של המאה ה-21.

מפלגת "גשר" תפעל למען קידום שינוי עומק בתחום באמצעות רפורמות משמעותיות:

1. רצף חינוכי מגיל 0-18 ומשם, להשכלה הגבוהה למתאימים/ות:
  - העברת האחריות המיניסטריאלית לגילאי 0-3 ממשרד העבודה למשרד החינוך, תוך הפעלת כל זרועות ביצוע של משרד החינוך – כולל זרוע הפיקוח.
  - מימון מסגרות מגיל חצי שנה ועד גיל 3 על מנת להקל על יוקר המחיייה של זוגות צעירים וכדי לקדם יציאתן של נשים לשוק העבודה.
  - התייחסות למערכת ההשכלה הגבוהה כחלק ממערכת החינוך בישראל, והפיכתה לנגישה ולשוויונית יותר.
2. שילוב אמיתי: תיקון חוק חינוך מיוחד - התקציב המלא יגיע ליעודו בכל מסגרת בה ישולב הילד.
3. חינוך מכיל: מענים דיפרנציאליים ומגוונים אשר נותנים מענה לכל תלמיד ותלמידה כבני אדם שלמים עם
4. צרכים ייחודיים, תוך התייחסות לכל רצפי השונות בתוך בית הספר.
5. רואים את הסייעות, המלווים ועובדי מנהלה: שיפור תנאיהם של הסייעות בגנים ובבתי הספר, המלווים בהסעות של ילדי החינוך המיוחד ועובדי מנהלה בבתי הספר – כי הם חלק חשוב מהמערך החינוכי שעוטף את הילדים שלנו!
6. שיגעתם את התלמידים, המורות/ים והגננות: תכנית ארוכת טווח לחינוך ציבורי (מבוססת על ניסיון שטח, מחקר וחשיבה לעתיד) ולא רפורמות זמניות לפי מצב הרוח של השר המכהן, לצד פיתוח וחיזוק מועצה לאומית-ציבורית אקטיבית/חזקה להתוויית אסטרטגיה ולבקרה על מימושה לאורך זמן.
7. יצירת אמון ומתן אוטונומיה לצוותי החינוך והניהול לעשות את עבודתם תוך הכשרתם ופיתוחם המקצועי באיכות הגבוהה ביותר, וברלוונטיות לעבודתם כמחנכים ומחנכות של תלמידים במאה ה-21.
8. הכשרת צוותי החינוך הבלתי פורמאלי, שיפור תנאי העובדים ופיקוח על התכנים והפעילויות.
9. 100% מהתקציב יגיע לילד: צמצום מנגנונים מנופחים ומיושנים במערכת החינוך וצמצום תקורות שגוזרות קופונים על חשבון הילדים שלנו. מערכת ציבורית ואחראית אך יעילה!

10. שינוי שיטות הערכת התלמידים ובתי הספר :

- ביטול המיצ"בים החיצוניים, אשר במשך 15 שנה לא רק שלא הביאו לשיפור הישגי התלמידים, אלא גרמו לנזק ממשי לדרכי ההוראה, וללחץ בלתי סביר על בתי הספר והמורים.
- רפורמה יסודית בבגרויות - מעבר הדרגתי לשיטות הערכה מותאמות למאה ה-21.

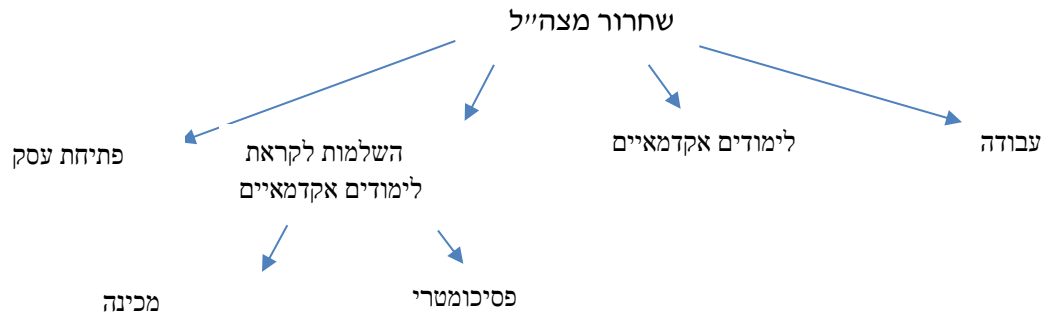
11. תכנית וואוצ'ר לכל סטודנט/ית – אי-השוויון במערכת ההשכלה הגבוהה מתבטא בכך שמי שמגיעים מהערים המחוזקות, נהנים מסבסוד של לימודיהם באוניברסיטה. לעומת זאת, מי שמגיעים מהפרפריה וסיכוייהם להתקבל לאוניברסיטאות נמוך, נאלצים לממן את לימודיהם הגבוהים במוסדות פרטיים איכותיים, שם שכר הלימוד משולש בגובהו! "גשר" תפעל למהפיכה בשכר הלימוד המסובסד, כך שיינתן לסטודנט/ית בהתאם לרקע הסוציאקונומי ולהתאמת המוסד האקדמי, ולא יינתן למוסדות הציבוריים עצמם.

12. עדכון מערכת ההשכלה הגבוהה והפיכתה לשקופה ולשוויונית – מערכת ההשכלה הגבוהה נשענת על חקיקה בת 60 שנים, ומעניקה שליטה בלעדית ומנוגדת אינטרסים לראשי האוניברסיטאות המתקצבות. יש להפוך את המערכת למקצועית, שוויונית בתקצובה, למכילה את המוסדות הראויים במסגרת תקציבית, לשקופה כמו כל מערך ציבורי מסובסד אחר ועוד (אימוץ המודל הבריטי בתחום). השקיפות תחייב לא רק ייעול של המוסדות המתוקצבים, אלא גם שימוש שוויוני יותר במשאב זה, תוך התחייבות למגוון מגדרי, אתני ולאומי במינויים הנעשים במסגרתה, ופתיחת שערי ההשכלה הגבוהה לכל שכבות האוכלוסיה, במובנים עמוקים והוגנים בהרבה מאלה הקיימים כיום.

13. האוניברסיטה המקוונת - אין סיבה שבעולם דיגיטלי לא יתאפשר לאזרחי המדינה לרכוש השכלה גבוהה בלימוד מרחוק, ללא עלויות מיותרות, ללא נסיעות ובזבוז זמן יקר. האוניברסיטה המקוונת תעמיד לרשות אזרחי המדינה פלטפורמה ללימוד מרחוק, באישור המל"ג ובסכום צנוע, ותוך יצירת מערכי שיעור בתארים הרלוונטיים. הלימודים לתואר מקוון לא יהיו מותנים במבחני קבלה כגון פסיכומטרי או תעודת בגרות. כל מה שעל האזרח לעשות זה להחליט מתי להתחיל את לימודיו, לסיימם במועד שייקבע לכך ולעבור את המבחנים המסכמים של הקורסים בתואר.

14. עידוד מודלים נוספים של מסגרת חינוך כחלק מהמערכת הציבורית.

מקדמים את הצעירים

נתונים:

1. ממבחני פיזה של ה-OECD עולה כי לתלמידי ישראל כישורים נמוכים במיוחד בנושאים פיננסיים וידע מוגבל בהבנת מושגים בסיסיים בכלכלה. הציון הממוצע של תלמידי ישראל נמוך ב-24 נקודות מהציון הממוצע, מקום 15 מבין 18 המדינות שהשתתפו במבחן.
  2. תעודת הבגרות היא הממד הנפוץ ביותר לקבלת אדם ללימודי תואר ראשון בישראל. הממוצע הארצי של הזכאות לבגרות בתשע"ז הוא 68.2%.
  3. לפי מדדי ה-OECD - בגילאי 0-6, ישראל משקיעה פחות מחצי מהמקובל. בתלמידי בתי הספר היסודיים ההשקעה נמוכה בכ-7% מהממוצע (פער של כ-2 מיליארד שקל בגלל מספרם הרב של התלמידים בישראל). בתלמידי בתי הספר העל יסודיים מדובר בפער תקציבי של 20%. ואצל תלמידי האוניברסיטאות והמכללות המתוקצבות התקציב נמוך בקרוב ל-30%.
  4. שכר הלימוד האוניברסיטאי לתואר ראשון בישראל הוא מהגבוהים במדינות OECD כשרק ב-8 מדינות שכר הלימוד גבוה יותר מאשר בישראל. בנוסף משקי הבית בישראל ומקורות מימון פרטיים מממנים 42% מההשכלה הגבוהה לעומת 30% בממוצע מדינות הארגון.
  5. עובדים ישראלים בעלי השכלה אקדמית יקבלו שכר גבוה ב-59% מאשר עובדים בעלי השכלה תיכונית ומטה. 51% מהישראלים בגילאי 25-64 הינם בעלי השכלה אקדמית, לעומת 48% בגילאי 25-34.
- האתגר: לימודים אקדמאיים והתחלת קריירה לאחר השחרור מהצבא באופן מיטבי.

פתרונות:

1. המוטיבציה מקדמת הצלחה: ביטול הדרגתי של מבחן הפסיכומטרי ומעבר למבחני התאמה בסוף שנת הלימודים האקדמית הראשונה.
2. קרן הלוואות מדינה לצורך לימוד תואר אקדמי.
3. סיוע ממשלתי באחד משני המסלולים: עיוני (השלמת בגרויות) או מקצועי (הכשרה מקצועית).
4. יצירת פלטפורמה לרכישת השכלה גבוהה במסגרת אוניברסיטה מקוונת.

שילוב אזרחים ותיקים

בכל עשור, תוחלת החיים עולה בכ-2.5 שנים. בעצם, בכל יממה תוחלת החיים עולה כמעט ב-6 שעות (!). אוכלוסיית האזרחים הוותיקים (+65) עומדת כיום על 11% מכלל ישראל (939 אלף איש) ובעוד 20 שנים היא תעמוד על כ-15% מהאוכלוסייה הכללית (כ-1.66 מיליון איש).

קצב גידול אוכלוסיית הוותיקים בשנים 2015 - 2035 יהיה גדול פי 2.2 מהאוכלוסייה הכללית. נתונים אלו, ביחד עם הנתונים להלן, מבהירים לנו כי יש חשיבות מכרעת לטיפול עומק באוכלוסיית הוותיקים:

23% מהם גרים לבד; 2% גרים במוסדות (בתי אבות, מוסדות סיעודיים וכד').

33% חשים תחושת בדידות לעומת 23% מקרב בני 20+.

תחולת העוני היא 49.1%, ולאחר תשלומי העברה נותרים 23% עניים.

16% מהם מתנדבים בקהילה (לעומת 21% בקרב גילאי 20+). 80% מהם מתנדבים מעל 10 שעות חודשיות (לעומת 52% בקרב צעירים).

כשתוחלת החיים הממוצעת עולה בקצב קבוע וכיום עומדת על 81 לגבר ו-85 לאישה, העולם מתקדם ואיתו המונח "הגיל התפקודי" במקום השימוש בגיל הכרונולוגי. אין עוד משמעות לגיל במובן הכרונולוגי אלא ביכולתו של אדם לתפקד בגיל מבוגר.

תקופת החיים שנוספה לנו בעקבות הארכת תוחלת החיים מחייבת הסתכלות ובחינה כיצד יוצקים לתקופה זו איכות חיים ברוחה סבירה.

אתגרים רבים מעמידה מגמת התארכות תוחלת החיים, רובם ככולם אתגרים משמעותיים ובעלי משמעות כלכלית גדולה.

אדם שמגיע לגיל פרישה נמצא בצומת חיים משמעותי, בו חייו כפי שהכיר משתנים במהירות. מעגלי החיים בהם נכח לפתע הופכים להיות לא רלוונטיים וקיימת תחושה של אי חיוניות ודימוי עצמי נמוך של האדם כלפי החברה. מצבים אלו, לעיתים קרובות, מייצרים תחושת בדידות וריקנות. גם מודל הפרישה הקיים אינו מותאם לתוחלת החיים הנוכחית, והחברה מאבדת נכס חשוב של ידע וניסיון ללא הצדקה. הפנסיה (למי שקיימת) אף היא מאותגרת עקב חוסר יכולת מימון לשנים כה רבות מעל המתוכנן – דבר המעמיד בסכנה את יציבות מערכת הפנסיה.

אתגרים נוספים מצויים בדיוור בקרבת הקהילה, בריאות, סיעוד, רווחה (קצבאות זקנה), תכנון שכונות, הפגת בדידות, ניצול קשישים וביטחון אישי, תחומי פנאי ותרבות, השכלת מבוגרים, שימוש במערכות דיגיטליות, דור ביניים המגדל את ילדיו ומטפל בהוריו, קשר רב דורי ועוד.

צעדי המדינות הנדרשים:

1. העלאת קצבאות הזקנה כי מגיע לוותיקי ישראל לחיות בכבוד.

2. הקמת מודל לפרישה מדורגת – צמצום היקף משרתו של אדם בשלוש השנים שלאחר גיל הפרישה הנוכחי. המודל יהווה "כר נחיתה רך" מעולם העבודה לעולם שלאחר הפרישה מהעבודה.
3. הקמת פרויקט "מוכנים לפרישה" בו המדינה תציע קורס הכנה לפרישה אשר יכלול התנהלות כספית, מימוש זכויות סוציאליות, מודעות לסוגיות בריאותיות הקשורות לגיל הזיקנה, התמצאות טכנולוגית וכד'.
4. הכנת תכנית לאומית להיערכות למגמת הזדקנות האוכלוסייה בתחום הבריאות והרווחה, תוך מתן דגש על סוגיית הסיעוד, הביטחון הכלכלי ודיוור בקהילה.
5. מיגור תופעות של ניצול והתעמרות בקשישים.
6. תעסוקת אזרחים ותיקים :
  - טיפול בדיסריגרד בתעסוקת אזרחים ותיקים עד גיל 70 על מנת לתמרץ תעסוקה, בהתאם להמלצות הוועדה להיערכות הזדקנות האוכלוסייה (פרק תעסוקה) משנת 2014, בראשות השר לאזרחים ותיקים, מנכ"ל המשרד לאזרחים ותיקים וראש המועצה הלאומית לכלכלה.
  - המשד העמקת "תקן אזרח ותיק" בשירות הציבורי ופרויקטי השמה לאזרחים ותיקים בשיתוף החברות המובילות במשק.
7. שדרוג תכניות להפגת בדידות וחיזוק הקשר הרב דורי.
8. הקמת תשתית ספורט (ליגה) לאזרחים ותיקים.
9. הקמת מודל "שנת שירות" לאזרחים ותיקים להגברת המעורבות האזרחית של האזרחים הוותיקים ולחיזוק הקשר הרב-דורי.

קידום אנשים עם מוגבלויות

בישראל חיים כ-1,551,100 אנשים עם מוגבלות המהווים 21% מהאוכלוסייה. מעבר לקושי הנובע מהתמודדות עם המוגבלות עצמה, אוכלוסייה זו נאבדת בהדרה ואפליה בכלל השירותים והמקומות הציבוריים בישראל. ל-44% מהם הנמצאים בגיל העבודה אין תעודת בגרות, וכ-34% אף מרוויחים פחות מ-5,000 ש"ח. מפלגת "גשר" תפעל לקידום זכויות אנשים עם מוגבלות על בסיס עקרונות חוק שוויון זכויות ואמנת האו"ם בנושא זה.

צעדי מדיניות נדרשים:

1. השקת תוכנית לאומית ליישום אמנת שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות.
2. איגום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות תחת קורת גג אחת (לא בהקשר של נציבות שוויון אנשים עם מוגבלות).
3. תכנית להבטחת מיצוי זכויות אנשים עם מוגבלות.
4. יצירת תמריצים להעסקת אנשים עם מוגבלות וקידום שילובם בשוק העבודה – טיפול בדיסריגרד.
5. קידום חיים עצמאיים בקהילה וסל סיוע אישי.
6. הבטחת הנגשה מלאה של מקומות ושירותים ציבוריים בישראל – בהתאם לחוק שוויון אנשים עם מוגבלות.
7. הבטחת הביטחון הסוציאלי של אנשים עם מוגבלות.
8. שילוב והכלה של תלמידים עם מוגבלות במערכת החינוך (תיקון חוק חינוך מיוחד).
9. פיתוח שירותי בריאות שיבטיחו אבחון מוקדם ומענה מותאם.
10. הנגשה משפחתית לאנשים עם מוגבלות: דגש על נישואים, פוריות והורות.
11. הרחבת שירותי הטיפול הנפשי בקהילה וצמצום פרקטיקה של אשפוז בכפייה.
12. השלמת מהפכת הכשרות המשפטית והנגישות לצדק, הרחבת המנגנון 'תומך החלטה' על פני מוסד האפורופסות.

רווחה ושירותים חברתיים

כ-2 מיליון איש בישראל חיים תחת קו העוני. הביטחון הסוציאלי הניתן להם מהמדינה נשחק עקב יוקר המחיה ואי עדכון מספק של הקצבאות שאינן מבטיחות כיום קיום בכבוד. מיצוי הזכויות של האוכלוסיות המוחלשות נמוך וירוד עקב חסמים תרבותיים, כלכליים, שפתיים וטכנולוגיים. קיימים פערי מידע גדולים בין אזרח ממוצע לאזרח מוחלש. החקיקה והתקנות נקבעות על ידי גורמי מדיניות שלא יודעים לתווך את המציאות הקשה של האזרחים המוחלשים. כך יוצא שהחקיקה אינה מתכתבת עם המציאות בשטח ומקשה על יישום נכון ויעיל עבור אזרחים אלו.

נוער בסיכון מוצא מידיו הוריו הביולוגיים מבלי לאפשר לו ולהוריו ייצוג משפטי בהליכים דרמטיים לתא המשפחתי, למרות שהוכח שייצוג משפטי מוריד בשליש את הוצאת הילדים ממשמורת ההורים. נוער בסיכון אינו מקבל את הטיפול במסגרת הנכונה לו עקב חסר גדול במסגרות. אין להם מעטפת נפשית המסייעת להם להתמודד עם מסלול חייהם המורכב. בגיל 18 השירותים לנוער בסיכון פוחתים באופן דרמטי והמדינה מורידה לטמיון את כל ההשקעה שלה.

הליכי גירושין מביאים למצבי חיים מורכבים עבור ההורים וילדיהם. מרוץ הסמכויות מסלים את הסכסוך המשפחתי והדינים המהותיים בדיני משפחה מייצרים עיוותים לשני הצדדים. והנפגעים העיקריים הם הילדים. המצב הכאוטי של דיני המשפחה בישראל מייצר סבל רב למשפחות ונזק כלכלי וחברתי גדול לחברה.

משפחות חד הוריות הזכאיות למזונות עבור ילדי המשפחה "נקנסות" על קבלת המזונות שנחשב להן כהכנסה.

צעדי מדיניות נדרשים:

1. הרחבת המעונות הנעולים עבור נוער בסיכון שהוצא באמצעות צו שופט, כמו גם הרחבת המענים בקהילה לנוער ברצף הסיכון.
2. חקיקה של ייצוג משפטי חינוך להורים וילדיהם (ייצוג נפרד עקב פוטנציאל ניגוד העניינים) בהליכי הוצאה ממשמורת הוריו הביולוגיים.
3. סל שיקום נפשי לקטין נפגע עבירות מין.
4. קידום תכנית לאומית בנוגע לנפגעות טראומה מינית בילדות.
5. הבטחת תשלום סכום מזונות למשפחות חד הוריות שלא יבוא בחשבון במבחני ההכנסה עד לגובה שכר הממוצע במשק.
6. הרחבת המענים בתכנית יתד לנוער בסיכון (גילאים 18 עד 25) לצורך שילוב מהיר בקהילה.
7. הרחבת פרויקט 'יד מכוונת' של הביטוח הלאומי על מנת למנוע שחיקה של הקצבה עקב תשלומים לחברות פרטיות.
8. הקמת ועדת בדיקה לעדכון סל לאור.
9. חקיקה המתמרת רשויות מקומיות להפעיל בתחומן תכניות רב-תחומיות להוצאה מעוני.
10. תגבור התכניות להוצאה מעוני ויישום ברשויות מקומיות בהיקף נרחב יותר (כגון, מרכזי עוצמה, נושמים לרווחה, תכנית 'להיטיב').

תכנית חירום פשוטה להצלת כספי הביטוח הלאומי

המועצה לביטוח לאומי ושר הרווחה אימצו בחודש אוגוסט 2018 את דו"ח הרפורמה בביטוח הלאומי, שמטרתו הצלת כספי הביטוח הלאומי מניצולם בידי משרד האוצר לשימושים השוטפים של התקציב, תוך פגיעה בביטחון הסוציאלי של אזרחי/ות המדינה.

מטרה: מטרת הדו"ח להציג רפורמה מבנית שתחזק ותייעל את הגופים הקיימים במוסד לביטוח לאומי (להלן: "בטל"א"). הרפורמה תתרום לעצמאותו ולמשילותו, תאפשר את הגשמת מטרותיו הציבוריות ארוכות הטווח ותביא להתמודדות אפקטיבית עם המשבר האקטוארי העמוק בו הוא שרוי, העתיד לפגוע בביטחון הסוציאלי של אזרחי ישראל בעתיד הקרוב.

כללי: תהליכים שונים הובילו ליצירתו של מבנה תאגידי כושל של בטל"א, שלקוחו העיקרית היא: **אחריות ללא סמכות**. הבטל"א הוא תאגיד וחלה על אורגניו אחריות למתרחש בו, אלא שמבחינה מהותית ומעשית, אין בידי אורגנים אלה סמכויות עצמאיות ראויות. לקוח זה הובילה להישחקותה של עצמאותו הניהולית והמקצועית של הבטל"א, לפגיעה באיתנותו הפיננסית, ולפגיעה בהערכה הציבורית כלפיו. כשלו של המוסד מורגשים בעיקר בקרב מעמד הביניים ובקרב השכבות המוחלשות, שאינם נהנים באופן מספק מרשת ביטחון סוציאלית. השלכותיו של המשבר האקטוארי הצפוי, הכרוך בהתרוקנות קרן הרזרבות של הבטל"א, יחמיר פגיעה זו באופן מהותי, ויוביל לקיצוץ רוחבי בקצבאות הנמוכות ממילא ו/או להעלאת גובה ההפרשות של מעמד הביניים והמעמד הגבוה למוסד. הדבר יהווה שחיקה נוספת בזכויות הביטוחיות של כלל אזרחי ישראל.

הפתרון המוצע - רפורמה מבנית: יצירת מנגנונים של ממשל תאגידי איתן, שמטרתם לכוון את פעילות התאגיד לעבר עצמאות, משילות, התמקצעות, התמחות, ואחריותיות. במילים אחרות, יצירת מבנה שיבטיח את המשך המסוגלות של הביטוח הלאומי לעמוד בתפקידיו, ולעשות זאת בצורה סדורה, שקופה, מאורגנת ושיטתית, תוך מתן קול לציבור הישראלי המשמש מקור חיותו ותכליתו. במחקרנו, הוועדה תרה אחר מודלים של ממשל תאגידי בישראל, תוך בחינה של תאגידים ציבוריים איתנים, ובראשם בנק ישראל, והשוואה מועילה אליהם.

עיקרי השינויים המוצעים ברפורמה:

- **מועצה** - חיזוק והקניית סמכויות למועצת המוסד וצמצום מספר חבריה.
- **ביקורת** - הקניית סמכויות לוועדת הביקורת; חיזוק עבודת מבקר הפנים; שיתוף הציבור בגופי הביקורת של המוסד; הקמת צוות לתיקון ליקויים; יצירת נוהל אישור לכל עסקה של בעל עניין.
- **חשבות ותקציב** - השבת סמכותו של החשב לממדיה על-פי חוק, תוך צמצום השפעתו המכרעת על ניהולו היומיומי של המוסד, כמו גם על החלטות הנוגעות לסוגיות מרכזיות ורחבות-היקף בנושאי הביטחון הסוציאלי של מדינת ישראל; יישום החוק ככתבו וכלשונו, לפיו, אישור התקציב של המוסד נתון בידי הבלעדיות של שר העבודה והרווחה, וזאת לאחר שהמועצה העבירה את התקציב לאישורו בצירוף הערותיה והמלצותיה.

- **ועדת הכספים** - הענקת סמכויות אפקטיביות לוועדת הכספים של המוסד ומיצוי המשאב הארגוני הגלום בה: אורגנים בעלי סמכות לאישור של מסמכים או נקיטה במהלכים שוועדת הכספים קשורה קשר הדוק בהם יחויבו לדון בהמלצותיה ויוכלו לפעול בניגוד להן רק לאחר קיום דיון מעמיק בעמדת ועדת הכספים ותוך הנמקת החלטת האורגן בעל הסמכות לפעול בניגוד לה, אם בחר לעשות כן.
- **נגיד/ת ביטחון סוציאלי** – מינוי נגיד/ה שמטרתו העמקת המומחיות ואי-התלות של המוסד.
- **ועדת ההשקעות** – הסדרת מתכונת פעילותה, ככל שתוכר מסגרת אלטרנטיבת שמירה על כספי התקציב השוטף של המוסד ו/או השבת הקרן ו/או החוב לידינו.

יתרונותיה הבולטים של הרפורמה:

1. **חדשנות** – עיקר עניינו וחדשנותו של דו"ח זה היא בהצעת רביזיה במבנה הממשל התאגידי של הבטל"א. דו"ח זה מצטרף לתחזיות הקודרות שהציגה ועדת דומיניסיני (הגישה המלצותיה בשנת 2012, אך אלו טרם נידונו בכנסת או בממשלה), באשר לאיתנותו הפיננסית של בטל"א,¹⁴ אולם מיקודו שונה ומשלים לפתרונות הכלכליים שהציעה ועדה חשובה זו.
2. **המשכיות** – לצד חדשנותו, דו"ח זה משלים פרויקט שעל חיוניותו רמזה ועדת דומיניסיני, כשקבעה: "על מנת לצמצם את הסיכונים ליציבות המערכת, אין די בהבטחת איזונה היום, אלא יש **לטפל בשורה של בעיות מבניות יסודיות**..."¹⁵ דו"ח זה מציג מתווה לפתרון לאותן בעיות מבניות יסודיות שבלעדיהן אין היתכנות לאיתנות פיננסית לבטל"א. איתנותו המבנית של המוסד חיונית להשבת איתנותו הפיננסית.
3. **עלות מזערית** – בשל היותה הצעה לרפורמה מבנית, ולנוכח פרטיה הייחודיים, אין למעשה עלות תקציבית להצעה, למעט עלות המינוי של נגיד/ת ביטחון סוציאלי.
4. **היעדר צורך בחקיקה** – כלל הפתרונות המוצגים בדו"ח זה הובנו כך שיוכלו להתבצע בתוך מסגרת החוק הקיים, בקביעת נהלים וחקיקת משנה התואמים את רוחו. יתרה מכך, חלקם מיועדים לתקן את המצב בפועל, בו נפרצו גבולות החוק, וישיבו את הסדר על כנו המשפטי. כל זאת נעשה, מבלי לגרוע מהשפעתה של מדיניות ממשלתית כזו או אחרת.

¹⁴ ראו [דו"ח ועדת דומיניסיני](#).

¹⁵ שם, בעמ' 8.

איפה הכסף? הנה הוא!

שואלים הרבה מאיפה נמצא כסף לשיפור החיים שלנו כאן ועכשיו בבריאות, בדיר, בחינוך. מאשימים אותנו בחוסר אחריות, בכוונה להגדיל גירעון, בקנוניה להעלות מיסים. שטויות. הכסף כאן. מתחת לאף שלנו. כל מה שצריך זה להפשיל שרוולים ולקחת את המושכות מחבורה של פקידים שהתבלבלו בתפקיד שלהם ומפוליטיקאים שמחפשים את הכותרת, את הסרט שאפשר לחתוך ואת הגשר שאפשר לפוצץ. אנחנו מציעים עבודה קשה, צלילה לתוך המספרים ולעשייה היומיומית, תוך דיווח לבוחרים שישלחו אותנו מטעמם לשם.

הכסף של כולנו הוא גם של אף אחד מאיתנו. לכן, ניכרים מנגנונים שונים של בזוז וחוסר יעילות בשימוש בכסף ציבורי. כספים רבים לא מועברים לתועלתם; חברות ממשלתיות אינן מעבירות דיבידנדים כנדרש בחוק; כספים המועברים למוסדות אינם מגיעים לפרוייקטים ולשירותים לאזרחים/ות, אלא למשכורות ולהוצאות מוגזמות; אין פיקוח מספיק על פרויקטים שמתקצבים בסכום X, ומאמירים לסכומים גדולים עשרות מונים, מבלי שמישהו נותן דין וחשבון אמיתיים על כך. גשר תעצב כללים לשימוש זהיר, הוגן ויעיל בהרבה לכספי הציבור של כולנו, לצורך מיצויים האיכותי.

איפה הצדק? הנה הוא!

מפלגת גשר תשקוד על קידום חקיקה חברתית, יסודית ורגילה, המגנה על הזכויות החברתיות של כלל אזרחיה ואזרחיותיה של מדינת ישראל, כדי להבטיח קיום בכבוד לכלל החברה הישראלית.

הצעת חוק יסוד: זכויות חברתיות

1. עקרונות יסוד

- (1) זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בכבודו, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.
- (2) חוק-יסוד זה, מטרתו להגן על זכויות חברתיות כחלק מההכרה בכבוד האדם, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, המושתתת על ערך השוויון ועל השאיפה להשגת צדק חברתי [לאור חזונו של נביאי ישראל].

2. היקף הזכויות החברתיות

היקפן המדויק של הזכויות החברתיות המפורטות בחוק יסוד זה ייקבע בחוק או על פיו, בהתאם למשאבים העומדים לרשות מדינת ישראל.

3. הזכות לתנאי עבודה צודקים ונאותים

כל עובד זכאי להנאה מתנאי עבודה צודקים ונאותים, אשר יכללו:

- (1) שכר הוגן ותשלום שווה תמורת עבודה בעלת ערך שווה, בלא הפליה מכל סוג שהוא; במיוחד יובטחו לנשים תנאי עבודה שאינם נופלים מן התנאים שמהם נהנים גברים, והן יקבלו תשלום שווה תמורת עבודה שווה;
- (2) שכר מינימום המבטיח קיום נאות לעצמם ולמשפחותיהם;
- (3) בטיחות ובריאות בעבודה;
- (4) הזדמנות שווה לכל אדם להתקבל לעבודה בלא הפליה מכל סוג שהוא ולהתקדם בעבודתו לשלב מתאים גבוה יותר, בלא להתחשב בכל שיקול אחר לבד משיקולי ותק וכושר;
- (5) מנוחה, עתות פנאי, הגבלה סבירה של שעות העבודה וחופשות תקופתיות בתשלום, וכן תשלום בעד ימי שבתון וחג כלליים.

4. החופש להתאגד באיגוד מקצועי והזכות לשבות

- (1) לכל אזרח או תושב של מדינת ישראל החופש להתאגד באיגודים מקצועיים.
- (2) עובדים זכאים לשבות בשל סכסוך עבודה על פי החלטת ארגון העובדים שלהם, ומעבידים זכאים להשבית בשל סכסוך עבודה. מדינת ישראל רשאית להגביל את הזכות לשבות ולהשבית על מנת להבטיח שלא ייפגע באופן ניכר תפקודם הסדיר של שירותים חיוניים לציבור.

5. הזכות לביטחון סוציאלי

- לכל אדם זכות לביטחון סוציאלי, לרבות לביטוח סוציאלי.

6. הזכות להגנה על התא המשפחתי ועל טובת הילד

- (1) מדינת ישראל תפעל להעניק הגנה וסיוע רחבים לתא המשפחתי.
- (2) מדינת ישראל תעניק הגנה מיוחדת תוענק לאימהות במשך תקופה סבירה לפני הלידה ולאחריה. הורים יהיו זכאים לחופשה בתשלום או חופשה בגמלאות נאותות בשל התרחבות התא המשפחתי.
- (3) מדינת ישראל תנקוט באמצעי הגנה וסיוע מיוחדים למען כל הילדים, בלא כל הפליה. ילדים צעירים יהיו מוגנים במיוחד בפני ניצול כלכלי וחברתי, לרבות מפני העסקתם בעבודה המזיקה לבריאותם, או המסכנת את חייהם או העלולה לעכב את התפתחותם הסדירה או המנוגדת בכל דרך אחרת לטובתם. אין להעסיק ילדים בתשלום מתחת לגיל המינימום הקבוע בחוק.
- (4) לכל ילד זכות לתנאי חיים בסיסיים ולהתפתחות, ככל הניתן במסגרת המשפחה.
- (5) להורים, האפוטרופסיים הטבעיים של ילדם, ולכל אפוטרופוס אחר על פי דין יש האחריות, החובה והזכות להבטיח את טובת הילד. לא מילאו ההורים או כל אפוטרופוס אחר על פי דין את חובותיהם כלפי ילדם, תפעל מדינת ישראל למילוי החובות ההוריות כמוגדר בחוק.

7. הזכות לדיוור ורמת חיים נאותה

לכל אדם הזכות לרמת חיים נאותה עבורו ועבור משפחתו, לרבות לנגישות למזון, מים, ביגוד ודיור. אין פוגעים באופן בלתי חוקי או שרירותי בזכותו של אדם להתגורר בביתו.

8. הזכות לבריאות

לכל אדם הזכות ליהנות משירותי בריאות גופנית ונפשית נאותים. מדינת ישראל תפעל להבטחת בריאות הציבור ותדאג לאספקת שירותי הבריאות הנדרשים למימוש הזכות לבריאות של תושבי המדינה.

9. הזכות לחינוך

- (1) לכל אדם הזכות לחינוך, מתוך הכרה בערכו ובחשיבותו של החינוך לפיתוח רוח האדם וכישוריו ולהבטחת שוויון הזדמנויות לכל תושבי מדינת ישראל.
- (2) מדינת ישראל תבטיח חינוך יסודי ועל יסודי חובה וזמין חנם לכל, ותבטיח כי החינוך הגבוה יהיה נגיש במידה שווה לכל. מדינת ישראל תשקוד על עידוד החינוך המשלים למען אותם אנשים שלא השלימו במלואה את תקופת החינוך היסודי והעל-יסודי.
- (3) מדינת ישראל תשקוד על פיתוח של מערכת בתי ספר בכל הרמות, תוך התאמה לצורכי קבוצות האוכלוסייה השונות במדינה, ועל קידום התנאים החומריים של סגל ההוראה במוסדות החינוך.
- (4) מדינת ישראל תכבד את חופש ההורים, ואת החופש של אפוטרופוסים אחרים לפי דין, לבחור לילדיהם בתי ספר אחרים מאלה שהוקמו בידי הרשויות הציבוריות, הממלאים אחרי נורמות המינימום בתחום החינוך, כפי שהמדינה עשויה לקבען או לאשרן, ולהבטיח כי חינוכם הדתי, התרבותי, והערכי של ילדיהם יהא בהתאם להכרתם.

10. הזכות ליהנות מסביבה נאותה.

- (1) לכל אדם הזכות לחיות בסביבה שאינה מזיקה לבריאותם או לרווחתם.
- (2) מדינת ישראל תשקוד על הגנת הסביבה למען הדורות הקיימים והבאים, ותאמץ אמצעים מתאימים למנוע את זיהום הסביבה ופגיעה במערכות החי והצומח, לשמר את הטבע ואת איכות הסביבה, ולהבטיח כי פיתוח הסביבה והשימוש במשאבי טבע יתבצעו בדרכים ברות-קיימא.

11. זכויות אנשים עם מוגבלויות

מדינת ישראל תנקוט באמצעים הולמים על מנת להבטיח את זכותם של אנשים עם מוגבלויות לחיות בצורה עצמאית ולהשתתף באופן מלא בכל היבטי החיים, בשוויון עם אחרים, לרבות אמצעי גישה לסביבה הפיזית, לתחבורה למידע ולתקשורת, ולמתקנים ושירותים אחרים הפתוחים או הניתנים לציבור.

12. פגיעה בזכויות

אין פוגעים בזכויות שלפי חוק יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.

13. נוקשות

אין לשנות חוק יסוד זה אלא בחוק יסוד שנתקבל ברוב חברי הכנסת.